Pedagogická fakulta
Faculty of Education
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
University of South Bohemia in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra slovanských jazyků a literatur

Diplomová práce

Jazykové prostředky ve fiktivních denících jako žánru literatury pro děti a mládež

Vypracovala: Klára Sedláková
Vedoucí práce: Mgr. Iva Mrkvičková, Ph.D.

České Budějovice 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci „Jazykové prostředky ve fiktivních denících jako žánru literatury pro děti a mládež“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě − v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 31. března 2018 ……...……

Klára Sedláková

Poděkování

Děkuji vedoucí své práce Mgr. Ivě Mrkvičkové, Ph.D., za čas, který mi věnovala, a za přínosné rady, bez nichž by tato práce nevznikla.

Anotace

Diplomová práce se zabývá analýzou jazykových prostředků, obsahu a grafického zpracování fiktivních deníků pro děti a mládež.

Předmětem diplomové práce je zkoumání výrazových prostředků ve vybraných titulech fiktivních deníků z hlediska pohlaví fiktivních pisatelů konkrétních deníků a z hlediska postav žijících v rozdílném prostředí fiktivního světa, ve kterém se příběh odehrává. S tím souvisí i zjišťování, jaký vliv mají tyto prostředky na výslednou podobu deníků.

Teoretická část nabízí pohled na celkový vývoj literatury pro děti a mládež od počátků až po současnost. Přibližuje objasnění termínů žánru a deníku. Poskytuje přehled současných žánrů, současně vydávaných titulů v tomto žánru a jejich míru oblíbenosti.

Klíčová slova

fiktivní deník, deník, jazykové prostředky, mluvené a písemné projevy, literatura, literatura pro děti a mládež, literární žánry, literatura faktu, současná literatura, vývoj literatury, žánry dětské literatury

Annotation

The diploma thesis deals with analysis of linguistic meanings, content and graphic processing of fictional diaries for children and youth.

The subject of the diploma thesis is the research expession means of selected titles from the point of view the sex of the fictitious writers of diaries and of the existence of characters in a given type of fictitious world. This is also related to find out what effect these means have on the apparent authenticity of the diaries.

The theoretical part offers an overview of the overall development of literature for children and youth from the beginning to the present. The terms of the genre and diary are clarified in this part. The overview of contemporary genres and currently published titles are mentioned as well as their popularity at these days.

Keywords

contemporary literature, development of literature, fictional diary, diary, genres of children's literature, linguistic meanings literature, literature for children and youth, literary genres, literary fiction

Obsah

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1. VZNIK A VÝVOJ LITERATURY PRO DĚTI A MLÁDEŽ OD POČÁTKŮ DO 90. LET 20. STOLETÍ ... 8

1.2. SOUČASNÁ LITERÁRNÍ TVORBA PRO DĚTI A MLÁDEŽ ... 20

1.3. ŽÁNRY A JEJICH SYSTÉM V LITERATUŘE PRO DĚTI A MLÁDEŽ ... 28

1.3.1. AKTUÁLNÍ PROUDY V PŘÍBĚZÍCH ČESKÉ LITERATURY PRO DĚTI A MLÁDEŽ ... 33

1.4. DEFINICE POJMU DENÍK A FIKTIVNÍ DENÍK. ... 37

1.4.1. PŘEHLED VYBRANÝCH TITULŮ FIKTIVNÍCH DENÍKŮ PRO DĚTI A MLÁDEŽ ... 41

1.5. JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY PSANÉHO A MLUVENÉHO PROJEVU ... 55

1.6. STYLIZACE JAZYKA V KNIHÁCH PRO DĚTI A MLÁDEŽ ... 63

1.6.1. PŘÍZNAČNOST A ODRAZ JAZYKOVĚ STYLOVÝCH RYSŮ V KNIHÁCH PRO DĚTI A MLÁDEŽ ... 64

2. PRAKTICKÁ ČÁST

2.1. METODOLOGIE VÝZKUMU ... 66

2.1.1. KVALITATIVNÍ VÝZKUM: OBSAHOVÁ ANALÝZA TEXTŮ ... 66

2.1.2. SOUPIS ROZLIŠUJÍCÍCH RYSŮ ... 68

2.2. VLASTNÍ VÝZKUM ... 70

2.2.1. CUBE KID : DENÍK MALÉHO MINECRAFŤÁKA ... 70

2.2.2. RACHEL RENÉE RUSSELOVÁ : DENÍK MIMOŇKY ... 76

2.2.3. JEFF KINNEY : DENÍK MALÉHO POSEROUTKY ... 81

2.2.4. OLDŘIŠKA CIPROVÁ : DENÍK PRAŠTĚNÝ SÉGRY A ŠÍLENÝHO BRÁCHY ... 86

ZÁVĚR ... 91

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ ... 94

Úvod

Z pedagogického hlediska je četba dětí základních škol nedílnou součásti výuky a výchovy. Je proto důležité, aby se žáci věnovali také mimoškolní četbě, k čemuž v poslední době vybízí i vydavatelský boom fiktivních deníků. Z tohoto důvodu jsem si tento žánrový typ četby vybrala pro svou diplomovou práci „Jazykové prostředky ve fiktivních denících jako žánr literatury pro děti a mládež“.

V první kapitole části teoretické zmíním několik informací o vývoji literatury pro děti a mládež od počátků až po současnost. Zároveň uvedu některé současné autory píšící pro děti a mládež a jimi současně vytvářené žánry. Následně vysvětlím a definuji pojem „žánr“ a „deník“ a určím, do které kategorie žánrů fiktivní deník spadá. Uvedu některé z knižních titulů zastupující žánr fiktivního deníku. V závěru teoretické části zmíním některá fakta o jazykových prostředcích a stylizaci literatury pro děti a mládež.

Následující praktickou částí diplomové práce budu analyzovat záměrně vybrané tituly. Jedná se o knihy *Deník malého Minecrafťáka (Cube Kid)*, *Deník Mimoňky (Rachel Renée Russellová)*, *Deník malého poseroutky (Jeff Kinney)* a *Deník praštěný ségry a šílenýho brachy (Oldřiška Ceprová)*. Tyto knihy sklidily u malých čtenářů veliký úspěch a to byl jeden z důvodů, proč jsem k analýze tyto knihy vybrala.

Dalším důvodem výběru těchto knih je jejich odlišnost. Zajímá mne, jak se od sebe odlišují výběrem a použitím jazykových a stylistických prostředků, obsahem a grafickým provedením. Odlišnost těchto knih spatřuji v *Deníku malého Minecrafťáka*, který jako jediný deník z vybraných knih nepojednává o postavě z reálného světa, nýbrž o hrdinovi ze světa počítačové hry Minecraft. Dále mě zajímají rozdíly mezi deníky psanými dívkou nebo chlapcem: jak se odlišuje jejich jazykový projev, obsah, grafické provedení a způsob vyjadřování. Jako poslední jsem zařadila mezi zkoumané knihy *Deník praštěný ségry a šílenýho brachy*, protože je vytvořen českou autorkou, a rovněž mě zajímá rozdílnost deníků psaných dívkou a chlapcem, protože tento deník obsahuje zápisky obou pohlaví.

Nejdůležitější bude rozpoznat, v jaké míře mají tyto odlišnosti vliv na způsob vyjadřování dětí a mládeže tak, aby působilo jako obraz vyjadřování dnešní mládeže.

1. Teoretická část

1.1. Vznik a vývoj literatury pro děti a mládež od počátků do 90. let 20. století

Vývoj literatury pro děti a mládež byl a je velmi zdlouhavým a ne jednoduchým procesem. Probíhal napříč staletími až do její dnešní podoby a stále pokračuje. Příčinou různých podob zaměření, druhů a žánrů této literatury je bezpochyby historický, politický a sociální rozvoj našich zemí. Tato literatura určená našim malým a mladým čtenářům se vyvíjí neustále, podléhá nejrůznějším časovým trendům a snaží se přizpůsobit, aby byla pro čtenáře co nejpestřejší, nepřitažlivější a aby si z ní vzali do života co nejvíce. Z toho důvodu se budu v první kapitole zabývat vývojem české literatury pro děti mládež od jejích počátků. Následně v další kapitole naváži literaturou současnou.

Literatura pro děti a mládež jako samostatná disciplína dříve neexistovala. Její počátky se datují až léty 1774–1848 a formovala se až v letech národního obrození, tedy vlastně tehdy, kdy se formoval náš národ. Ještě dříve byl vývoj české literatury pro děti a mládež, dá se říci, symbolicky předznamenán dílem Orbis pictus J. A. Komenského, a to hlavně tím, že Komenský pokládal za velmi důležité pochopení četby dětmi a její působení na ně. V první, přípravné fázi formování literatury pro děti šlo zejména o literaturu neintencionální, avšak za skutečný počátek původní české literatury pro děti lze považovat verše např. F. Douchy nebo K. A. Vinařického, které zdůrazňovaly výchovnou a moralistní funkci. Tato poezie se tak snažila ovlivňovat dítě zvenčí. Ve většině případů byla součástí církevního a světského vychovatelství, souvisela tedy i s výukou na obecných a měšťanských školách. Nejpovolanějšími pisateli pro děti se cítili kněží a učitelé. Souběžně s těmito verši se mohly děti setkávat s mnohem bohatší tvorbou písní, her, pohádek a pověstí, a to díky slovesnému folkloru.[1]

„*Doložené počátky četby dětí a mládeže v českých zemích a vydávání LPDM klademe do období panování Marie Terezie a Josefa II., jejichž skutky a patenty, týkající se zřizování obecných škol, zavádění nových studijních řádů gymnázií, odstranění*

[1] CHALOUPKA, Otakar, ed. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež.* Praha: Albatros, 1985.

nevolnictví a možnosti náboženské tolerance, umožnily vydávání děl pro mládež.“ (ČEŇKOVÁ A KOL. 2006, s. 14)

S pedagogickou osvětou a s vývojem literatury v osvícenství koncem 18. století je spjat vývoj žánrové skladby literatury pro děti a mládež v evropském kontextu. Poprvé se zde objevily nebo upevnily žánry jako obrázková kniha, antologie písní, bajek nebo mravních vyprávění, divadlo pro děti, dobrodružná a historická próza, cestopis, naučné knihy, časopisy a rádce pro mládež. Četná byla také literární přepracování z antické literatury. V četbě dětí sehrály také velkou roli časopisy jako Budečská zahrada, Včelka, Štěpnice, Besídka malých, Přítel dítek, Jarý věk aj.[2]

S šířením báchorek a dobrodružných příběhů je propojena historicko-geografická teorie o vzniku pohádek. Témata lidových vyprávění a exempel migrovala s arabskými nájezdy a křižáckými výpravami, putovala námořními obchodními cestami. Z toho lze vystopovat zájem o antické a orientální látky a biblické texty promísené s lidovou fantazií.

„*Můžeme tedy vlastně již na samém začátku zaznamenat některé momenty, které se tak či onak ve vývoji české literatury pro děti později vracely nebo které v něm mezi sebou zápasily: u Komenského zcela principiální vědomí významu knihy v životě dítěte, u Krameria počátky širokého sociálního působení dětské knihy, u mravokárných básníků prvé umělé poezie pro děti snahu o vnějškové využívání dětské literatury a konečně pak v realitě folklórní slovesnosti organické spojení s životem dítěte.*“ (CHALOUPKA 1984, s. 11)

Důležitým předpokladem pro tvorbu věnovanou dětem by vedle významové roviny měl být rytmus a artikulačně zvuková nosnost propojená s pohybem, mimikou a gestem. Při klasifikaci dětského folkloru se tak počítá spíše s funkčním hlediskem komunikačním, zábavným, hravým. Právě díky těmto útvarům dítě začíná navazovat kontakt s okolím, začíná oslovovat spoluhráče, rostliny, zvířata a stává se aktivní součástí světa. Autoři by měli respektovat recepční předpoklady dítěte, jeho schopnost nejdříve si text osvojit, později v něm eventuálně hledat a nalézat smysl. Dále podnítit dítě k pohybu, akci – pak teprve vnímat estetickou, didaktickou a pragmatickou polohu. Toto však samozřejmostí

[2] CHALOUPKA, Otakar, ed. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež.* Praha: Albatros, 1985.

dlouhý čas nebylo.[3] Tvorba se většinou omezovala jen na exemplární příklady záporně a kladně smýšlejícího dítěte. Dítě se často považovalo jen za „zmenšeného dospělého“, o čemž svědčí jeho zapojování do pracovního procesu v útlém věku nebo vykonávání sňatků ve velmi útlém věku.

V literatuře pro děti a mládež rozlišujeme dva pojmy související s jejím vznikem. Jednak literaturu intencionální, která obsahuje literární díla přímo určená dětem a mládeži. Ta jsou vytyčována vnějšími atributy (podtitulem, edicí, nakladatelstvím). Druhým rozlišující pojmem je literatura neintencionální, která představuje veškerou četbu dětí a mládeže. V této tvorbě se ocitají slovesné projevy (literární, školní četba), které si literatura pro děti a mládež přisvojuje a které se tak podílejí na jejím početném nabývání. Od druhé poloviny 20. století převažuje v četbě dětí a mládeže tvorba intencionální.[4]

„*Intencionální LPDM tak pokrývala potřebu školní četby a výchovných mravních spisů ‚zábavného‘ charakteru. Prozaická i veršovaná tvorba pro děti a mládež předchozí doby (přibližně od středověku do 18. století) měla mravoučný a náboženský charakter, vyskytovala se v gramatikách a čítankách (knih k čtení pro školy), abecedářích, slabikářích, samostatně vydaných modlitbách, katechismech, mravoličných příbězích, gnómách, životopisech, v tzv. rozmlouváních a cestopisech.*“
(ČEŇKOVÁ A KOL. 2006, s. 14)

Po roce 1848 se v literatuře pro děti a mládež vyskytovaly překlady a úpravy povídek německých autorů, napodobeniny cizích předloh. Nejvíce se překládalo z němčiny, překlady ale nebyly vhodné pro děti. Autoři překládali texty slovo za slovem a neupravovali je. Často překlad zastiňoval příběh. Překladatelů bylo mnoho, především z řad kněží (F. J. Tomsa, V. Nejedlý, V. M. Kramerius). Velký význam zde měl Josef Jungmann, který kritizoval otrocké překlady z němčiny do češtiny s nesrozumitelným obsahem a ve svých překladových dílech dokazoval, že čeština je bohatý jazyk a vyrovná se i jazykům světovým.

[3] URBANOVÁ, Svatava a Milena ROSOVÁ. *Žánry, osobnosti, díla (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež − antologie).* 3. upr. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita − Filozofická fakulta, 2002. ISBN 80-7042-604-7.

[4] ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež.* Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X

Lidová slovesnost byla umělecky kvalitní, vytvářeli ji dospělí v přirozeném prostředí. Ukládali do ní svou moudrost a zkušenost, kterou dále předávali dětem. Byla tedy i předlohou pro umělou tvorbu, často byla sbírána a upravována. Můžeme ji najít v poezii, pohádkách, pověstech a bájích. Většina malých folklórních žánrů vznikala v procesu práce, uprostřed přírody, v rodině.

„*Odtud plyne jejich přesnost, rytmičnost, sevřenost a maximální výraznost. Pro tyto vlastnosti si je dítě zapamatovává na celý život a předává jako dědictví dalším generacím. Říkadla nevznikala jen z touhy dítě pobavit: vzbuzovala v něm lásku k rodnému kraji, vychovávala a tvořila základní etické normy, učila je poznávat bohatství rodné řeči.*“ (GENČIOVÁ 1984, s. 21)

Dětská četba také pocházela od autorů píšících literaturu celonárodní, která byla určena dospělým čtenářům. Byla přestavována klasickými díly Františka Ladislava Čelakovského či Karla Havlíčka Borovského, kteří při psaní svých satirických skladeb mysleli i na mládež. Dalšími autory byli Josef Kajetán Tyl, zakladatel baladické tvorby a sběratel lidové slovesnosti Karel Jaromír Erben a Božena Němcová, autorka mnoha povídek, novel a pohádek.

Ve 2. polovině 19. století stále převažovala literatura pro děti a mládež didaktická a moralizující. Navíc v 80.–90. letech vstupuje do literatury germanizace, která ovlivnila jak výuku na českých školách, tak i osobnosti v uměleckých a historických kruzích. Jejich hlavním záměrem bylo podpořit národní uvědomění a české hrdinství, např. založením časopisu Lumír. Dále také vznikaly teoretické směry – hnutí, která měla velký vliv na dětskou literaturu, a to např. Hnutí za estetickou a uměleckou výchovu dítěte. Mělo snahu poznat dítě, jeho psychiku, mentalitu a jeho postavení k četbě. Tedy to, co se dříve ignorovalo. Vznikl tak nový směr ve prospěch dítěte – pedocentrismus. Vliv na dětskou literaturu mělo i nové Hnutí národně výchovné a folklorní, které mělo teoretický i praktický ráz. Autoři se tak navrací k hodnotám lidové slovesnosti, ve které vyniká např. František Bartoš. Sbíral dětskou lidovou slovesnost a snažil se ji dosadit do školní výuky. K uměleckým žánrům, které se vymaňovaly moralizujícím tendencím, patřily: historická beletrie (povídky, romány a hlavně pověsti – mytologické, historické), literární adaptace

lidových pohádek (pokračovatelé Němcové a Erbena), překlady cizích jazyků (kladly odpor proti německému jazyku) a žánry poezie.[5]

Podoba české literatury je odrazem literatury světové. Ve světové literatuře se v mnoha dílech odráží důsledky např. sociálních rozdílů mezi lidmi, podmínky života malých dětí a života dětí v opatrovnictví. Roku 1886 vychází kniha, vydaná nakladatelstvím Treves, s názvem *Srdce*. Knihu napsal italský spisovatel Edmond De Amicis. Tato kniha dosáhla velké obliby. Jedná se o dětský román psaný formou deníku, který tuto problematiku vyobrazuje. Dílo se tak stalo jakýmsi dokumentem doby, kterou popisuje.

V návaznosti na folklorní poezii vznikala na konci 19. století také umělá poezie Josefa Václava Sládka, Karla Václava Raise a Josefa Kožíška, která vycházela z lidové říkadlové formy (ukolébavky, rozpočitadla, škádlivky aj). Objevovali se také autoři, jako např. Vincenc Zahradník, píšící bajky, které byly pokládány za čtivo pro děti, protože měly pointu a na konci bylo řečeno, co z nich vyplývá. Do čítanek pro děti byla až do počátku 20. století zařazována poezie moralistního a didaktizujícího charakteru.

Do období konce 1. světové války literatura pro děti a mládež jako celek spíše stagnovala, k dispozici bylo velmi málo uměleckých knih a literatura jako celek nebyla pokládána za umění. Dominovala stále didaktická a moralizující literatura, která měla daleko od skutečnosti. Poezie pro děti žila z odkazu Sládka, Kožíška a Raise.[6] Příznivý obrat nastal až vlivem světové literatury. Světoví autoři si začali všímat současného dítěte a jeho problémů, ve svých dílech zobrazovali soudobý život dítěte, psychiku, mentalitu i jeho sociální prostředí. Toho bylo také docíleno již zmiňovaným esteticko-výchovným hnutím, které proběhlo na konci 19. století, a pedopsychologickými výzkumy – výzkumy dětské psychiky. Toto téma vyobrazuje např. dílo Charlotty Brontëové *Jana Eyrová*, které i v současnosti nalézá své čtenáře. V této tvorbě stojí dětský hrdina v popředí. Je vyobrazováno jeho chování, jednání, řeč (dialogy, monology), vztahy k ostatním postavám (dospělým, vrstevníkům). Převažovala próza ze života dítěte a vyhranily se její dva typy – psychologická a sociálně kritická próza. Tyto knihy ale byly ve větší míře literaturou neintencionální. Snažily se o pravdivé zobrazení dítěte a pochopení dětské

[5] HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím žánrovém pohledu.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

[6] ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež.* Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.

duše. Oslavovaly mravní čistotu dětí, která byla zrcadlem pokřivených mezilidských vztahů dospělých. Sociálně kritická próza více vyobrazovala nejchudší a nejubožejší děti, které neznaly opravdové šťastné dětství. Zdůrazňovala sociální protiklady chudých a bohatých dětí, osudy osamělých, opuštěných a zdravotně handicapovaných bytostí a dětského venkovského uličníka.[7]

V první polovině 20. století pronikl do literatury pro děti a mládež pod vlivem společenských a politických poměrů utilitární a pozitivistický duch (skauting) a levicové ideje. To přineslo sociálně orientovanou tvorbu, zejména prozaickou.

S publicistickou a uměleckou aktivitou autorů Karla a Josefa Čapkových, Jiřího Mahena, Josefa Lady, Ondřeje Sekory, Karla Poláčka, Marie Majerové, Jaromíra Johna, Václava Řezáče aj. je spojen vývoj autorské pohádky, dobrodružné prózy s dětským hrdinou a vznik českého komiksu. Tito autoři své tvůrčí metody a teoretické názory zveřejňovali v periodickém tisku.

Mezi válkami došlo k mnoha událostem, které se promítaly i do literatury pro děti. Autoři reagovali na situaci dítěte po válce, např. na ztrátu otce na frontě. Objevují se proletářští autoři, které zajímal hlavně osud proletářských dětí, a autoři, kteří naplňují kulturně politický program. Dochází k politickému rozvrstvení lidu (pravice, levice) a k nastoupení vlasteneckého cítění pod vlivem nacistického hnutí.

Vzniká literárně odborný časopis Úhor, kolem kterého se soustředili lidé, kteří se o dětskou literaturu odborně zajímali. Co se týče kvality knih, převažovala komercionalizace. Kvalitních knih bylo málo. Nakladatelství se snažila vydávat jen taková díla, ze kterých měla maximální zisk, a to se dělo hlavně pod záštitou žánrů, jako je pohádka, dobrodružná četba a próza s dívčí hrdinkou. Vyhranily se tak tři typy tvorby. První byla literatura triviální, která cílila na dospívající chlapce a dívky. Sázela na dobrodružný děj, happy end a zjednodušovala charakteristiky postav. Dále to byla tvorba oficiální literatury, která byla podporována školskými institucemi a byla zařazována do učebních osnov. Umělecky byla většinou průměrná. Dost často zdůrazňovala mravně výchovnou funkci, dětství ale zobrazovala jako idylické, izolované od společenských problémů. Tento typ tvorby nejčastěji reprezentovaly skautské příběhy, legionářské romány, životopisy dobově významných osobností a venkovská próza. Třetím typem tvorby tohoto období byla literatura umělecká, ve které se autoři pokoušeli

[7] HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím žánrovém pohledu.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

o skutečné umění. Uplatňovali se zde nejtalentovanější autoři, jejichž tvorba byla demokratická nebo tendenční. Do literatury tendenční pak pronikalo politické myšlení autorů a uplatňovaly se v ní své marxistické názory. Hlavním hrdinou zde bylo proletářské dítě nebo jiný outsider, který trpěl.

V dalších letech, kdy fašismus sílil, se spisovatelé snažili stále psát pro děti a mládež. Chtěli mladou generaci podpořit, dát jí naději, pozitivní perspektivu v literatuře. Dětská literatura se tak poprvé v historii stala nedílnou součástí národní literatury. Splňovala totiž stejný cíl jako literatura pro dospělé, a to pozvednout národní sebevědomí, přispět k perspektivní vizi do budoucnosti, upevnit víru ve svobodu. Byla duchovní podporou národa, často se účastnila protiválečného, protiokupačního odboje. Autoři psali i přes silnou cenzuru, dětská literatura nebyla tak střežená jako literatura pro dospělé. Uchylovalo se k ní více autorů, kteří si netroufli psát pro dospělé. Museli si vymýšlet takové formy, které jsou utajené. K dětem promlouvali prostřednictvím symbolů, obrazů a alegorie.

Nejvíce se dařilo pohádce, próze s přírodní tematikou, adaptaci klasických historických látek a poezii určené dětem. U přírodní prózy opěvují autoři krásu české krajiny a vypráví o životě zvířecích hrdinů, kteří unikali do přírody ze zajetí. To symbolizovalo touhu po svobodě. Opěvovali i vlastnosti českého venkovského člověka. Dařilo se také adaptaci klasických historických látek, ve kterých autoři přibližovali slavnou minulost českého národa. Poezie byla hravá, optimistická, nabízela dětem autonomní svět her a zábavy. Odlákala je od krušné protektorátní atmosféry. Existovaly ještě i jiné žánry, próza s dívčí hrdinkou nebo dobrodružná próza. Ty ale byly na periferii a spíše směřovaly k dětem staršího školního věku.

Pohádková tvorba byla velice rozmanitá, dařilo se jak klasické pohádce, tak i autorské. Pohádka však musela čelit pokusům o diskreditaci. Někteří autoři ji pokládali za četbu nevhodnou pro děti, např. Jaroslav Frey, který napsal knihu *Boje o pohádku* (1942). Zavrhoval do ní zejména klasickou pohádku, protože odváděla dítě od reality a nabízela málo kladných hrdinů. Naproti tomu vznikl pětisvazkový sborník *Čeští spisovatelé českým dětem* (1941), který uspořádal Jan Šnobr. Obsahoval nejlepší pohádky žijících a tvořících autorů té doby.

V prvních třech poválečných letech se v literatuře mohli ještě projevovat všichni autoři, a to jak katoličtí, tak i ti levicově zaměření. Literatura byla ještě svobodná, apolitická. Objevily se tři názory, jak by měla literatura vypadat. První byl snaha o vytvoření literatury vysoce umělecké, převažovala její estetická funkce. Druhý program

razil heslo, že literatura má být nástrojem občanské výchovy. Do tohoto programu zasahovaly i levicové a komunistické názory. Třetí koncepce byla literatura komerčně úspěšná, která měla děti zaujmout, a především bavit svým dobrodružným dějem.

V roce 1945 vzniká dětský časopis *Mateřídouška*, tento časopis existuje dodnes. Měl vysokou estetickou úroveň, navazoval na školní osnovy. U zrodu Mateřídoušky stál Jaroslav Seifert. Vymyslel název a nazývala se tak i úvodní báseň v časopise. František Hrubín byl šéfredaktorem. Tento časopis pomáhal rozvíjet kvalitní dětskou literaturu hned po skončení války. Vzniká také časopis pro děti středního školního věku, *Ohníček* (od r. 1950), pro větší děti *Pionýrské noviny* (1951–1968), časopis *Pionýr* (od r. 1953), *Věda a technika mládeži* (od r. 1952), *ABC mladých techniků a přírodovědců* (od r. 1957) a teoretický časopis *Štěpnice*, kolem kterého se soustředili velikáni dětské literatury.[8]

Období druhé světové války také znamenalo ztrátu kontinuity naší literatury, a to i přesto, že se tvořilo i za okupace. Mnoho autorů bylo usmrceno, zemřelo v koncentračních táborech, popřípadě odešlo do emigrace. Literatura tak utrpěla nenahraditelné ztráty. Kontinuita byla obnovena tím, že vycházela díla vytvořená v době okupace a za druhé světové války. Byla to díla, která byla psána tzv. do šuplíku, nemohla totiž ve své době vyjít z důvodu cenzury. Ale také se objevovali úplně noví autoři, kteří psali díla, v nichž válku odsuzovali.

Po roce 1948 dochází opět k výrazným politickým a společenským změnám, které se promítají i do literatury. K těmto faktorům, které výrazně ovlivnily literaturu, patřilo uzákonění jednotné školy, kdy byl zaveden jednotný systém vzdělávání. Škola se tak stala hlasatelkou marxistických a marxisticko-leninských idejí. Do čítanek byly vybírány takové ukázky z knih, které nejvíce odpovídaly kulturní politice komunistické strany Československa. Preferovány byly spíše funkce mimoestetické. Dalším faktorem bylo založení Státního nakladatelství dětské knihy v roce 1949. Byla zrušena všechna soukromá nakladatelství. Vytvořilo se tak jediné státní nakladatelství dětské literatury, které se později změnilo v Albatros. Mělo monopolní postavení při výběru knih pro děti a mládež. K negativnímu stavu literatury přispěla také kritika. Vzorem kritiků byla především ruská literatura. Autoři dětské literatury a literatury pro dospělé se sbližovali. Autoři, kteří psali pro dospělé, velmi často neprošli cenzurou, proto se uchylovali k tvorbě pro děti, ve které našli náhradní seberealizaci.

[8] CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež (od začátku 19. století po současnost)*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984.

V této době byl jediným povoleným způsobem pojetí literatury socialistický realismus a propagace jeho idejí. Měl bránit mír, oslavovat práci a pracující lid, měl posilovat pracovní nadšení a kritizovat západní imperialismus. Povinnými tématy v dětské literatuře byla práce v družstvech, dolech či továrnách. Hlavním hrdinou byl pracovník např. v továrně, uvědomělý dělník. Oslavovala se rudá armáda, Stalin a Lenin. Dítě v těchto dílech bylo zobrazováno velice nevěrohodně. Dětství bylo radostné, rozjásané. Byl vytvářen obraz šťastného harmonického dětství v nové republice. Dětství totiž bylo pokládáno za naději, že republika bude dobře vybudována. Dítě bylo velice uvědomělé, že až zahanbovalo dospělé. Bylo příkladem nové generace, která ještě nebyla zatížena minulostí. Samotný schematismus se projevoval tak, že autoři líčili dětský svět velice zjednodušeně, v černobílém vidění. Dítě bylo ztělesněním nějaké ideje. Bylo nevěrohodné, jeho charakteristika byla vykonstruovaná, přesně bylo dáno, jak se má chovat.

Mnoho uměleckých žánrů bylo touto metodou deformováno. Např. pohádka byla zproletarizována, zbavená mystiky, kouzel i všeho, co na pohádce bylo krásné. Byl z ní vyroben agitační příběh, který měl reprezentovat socialistickou ideologii. Také pověst byla degradována na historický příběh o dělnických bojích, stávkách a povstáních. Nejhůře dopadla dobrodružná próza a próza s dívčí hrdinkou. Oba tyto typy byly pokládány za četbu pokleslou, brakovou a komerční, neodpovídaly totiž představám budování vlasti. Často byly nahrazovány literaturou válečnou, psaním o hrdinských činech. V umělecko-naučné literatuře byl člověk oslavován jako vládce přírody.[9]

Ve druhé polovině 50. let se literatura pro děti a mládež pomalu oddalovala od schematismu a postupně se stávala uměleckou. Dochází k událostem, které mají velký vliv jak na celkovou kulturu, tak i na literaturu. Zlomovým rokem byl rok 1956, kdy se konal 20. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu. Na tomto sjezdu zazněla kritika socialistického realismu, hlavně schematismu. Usilovalo se o to, aby autoři psali umělecky pravdivě. Bylo žádoucí, aby čtenář autora chápal a mohl mu věřit, aby autoři pravdivě zachycovali život a svět. Marie Majerová a J. V. Pleva vystoupili na tomto sjezdu za oblast dětské literatury. Kritizovali schematismus v dětské literatuře a snažili se prosadit větší důraz na vyobrazení opravdového dětství. Snažili se, aby spisovatelé směli sami tvořit na základě vlastní individuality. Vznikly tak dvě teze, které se objevily

[9] URBANOVÁ, Svatava. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 2003. ISBN 80-7198-548-1.

v české literatuře pro děti a mládež: 1. myšlenka umělecké pravdivosti a 2. uplatnění autorské individuality. V roce 1946 také vzniká první teoretický časopis pro děti, *Zlatý máj*. Soustřeďoval kolem sebe různé kritiky a osobnosti. V roce 1997 ale zaniká kvůli nedostatku financí.

V tomto období dochází k rozvoji literatury pro děti a mládež. Změny byly jak kvalitativní, tak kvantitativní. Rozrůzňují se její žánry, stává se rozmanitější a literatura se jako celek posouvá k vyšší hodnotové úrovni. Próza se psychologizovala, začala pronikat do vnitřního světa dítěte. Věnovala se vztahům, které dítě prožívá nejčastěji, tj. vztahům v rodině, ke spolužákům a k vrstevníkům mimo školu. Dochází také k renesanci pohádky jak klasické, tak umělé – autorské. Obrozuje se i psychologická próza s dívčí hrdinkou, která byla dříve považována za dílo pokleslé. U dobrodružné prózy také dochází k pozitivním změnám. Vznikají nová nakladatelství, např. Knihy odvahy a dobrodružství. Poezie, která stagnovala, se začala více rozvíjet až v 1. polovině 60. let, kdy vznikla nonsensová poezie.

V 60. letech zažívá literatura období rozkvětu. Dominuje tvorba umělecky hodnotná, nastupuje mladší generace autorů, uplatňují se nové postupy a principy. V první polovině 60. let se literatura vymaňuje ze schematismu, dochází k rozkvětu, který byl podmíněný liberalizací tehdejšího politického, společenského a kulturního života. Ve druhé polovině 60. let dochází ke krizi politické situace, vyvrcholené Pražským jarem v roce 1968. Toto uvolnění bylo potlačeno invazí států Varšavské smlouvy v srpnu 1968 a důsledkem byla opět klesající umělecká úroveň literární tvorby. V důsledku tak byl ohrožen monopol Státního nakladatelství dětské knihy, končí monopolizace dětského nakladatelství. Vznikala totiž nakladatelství nová, která začala vydávat brakovou literaturu, aby se uživila. Literatura se stávala komerčnější. Došlo k nerovnoměrnému zastoupení žánrů, vydávala se nonsensová moderní pohádka, dobrodružné žánry, příběhy o dětech a příběhy s dětským hrdinou. Kladného hrdinu obměňuje hrdina problematický. Autoři se tak snaží dítě zobrazit ve všech jeho dimenzích. Zvláštní postavení měla dětská poezie, která upadá do průměru, dochází ke stagnaci. Začíná ale vznikat nový typ básnické tvorby, odlišný od hrubínovského typu, tzv. nonsensová poezie. Nonsens, jinými slovy nesmysl, je typem tzv. kainarovsko-kriebelovské poezie, nazvané podle svých průkopníků Josefa Kainara a Zdeňka Kriebela. Dochází k modernizaci a k aktualizaci folklóru, rytmičnost je zachována. Objevují se nová moderní témata. Poezie tak vyžadovala uvědomělejší dítě, jelikož obrazy jsou komplikovanější a méně srozumitelné. Autoři nacházeli zalíbení

v humoru, ve dvojsmyslech a slovních hříčkách. Tato poezie získává dominantní postavení, poezie Františka Hrubína ustupuje do pozadí.[10]

V srpnu 1968, kdy došlo k intervenci armád Varšavské smlouvy, nastává období útlumu. V důsledku této události došlo k likvidaci nepohodlné literatury. Nejprve docházelo k likvidaci institucí, zanikala literární periodika, magazíny. Na ministerstvu kultury byly sepsány likvidační seznamy a spousta literárních děl byla vyřazována, zvláště díla těch autorů, kteří měli nekonformní názory na situaci. Byla stahována a ukládána do zvláštních fondů. Publikační možnosti se výrazně omezily, u řady autorů publikační možnosti úplně zanikly. Proto začínají existovat tzv. neoficiální vydavatelství, která neodpovídala záměrům stranického vedení. V domácích podmínkách vznikají samizdatové edice. Fungovaly tajně, mimo společnost, působily mimo oficiální nakladatelství. Vznikala také exilová nakladatelství, která vydávala knihy českých autorů v zahraničí. Díky nim vydávali i zakázaní autoři. Došlo tedy k rozštěpení literatury do několika samostatných oblastí, které spolu navzájem nekomunikují, a to na literaturu oficiální, exilovou a samizdatovou.

Dětská tvorba ale nebyla postižena státním aparátem tak jako literatura pro dospělé. Dětská literatura byla proudem oficiálním, autoři tedy mohli psát pro děti a dětská literatura si vcelku zachovala i kvalitu. Pokud jde o žánry, nejhůře byla postižena moderní nonsensová poezie a také nonsensová autorská pohádka. Mnozí autoři byli zakázaní, někteří pokračovali ve své tvorbě i po nuceném odchodu do exilu a někteří vydávali svá díla v samizdatových edicích.

Za normalizace se literatura vrátila částečně do 50. let. Znovu byl propagován socialistický realismus jako jediná tvůrčí metoda. V umělecké tvorbě se měly objevovat politické ideje, internacionální cítění se souhlasem vpádu vojsk na naše území.[11]

Po pádu totalitního režimu dochází k radikálním změnám oficiální politiky, ekonomiky i kultury. Změny se výrazně promítly i do sféry knižního trhu a do nového postavení autorů, vydavatelů i čtenářů. Umělci mohli opět svobodně tvořit, nakladatelství mohla soukromě podnikat a čtenáři byli zahlceni pestrou a lákavou nabídkou knižních titulů. Literatura se vymanila z ideologického diktátu. Autoři začínali po nucené odmlce

[10] CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež (od začátku 19. století po současnost)*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984.

[11] URBANOVÁ, Svatava. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 2003. ISBN 80-7198-548-1.

opět vydávat svá díla. Do oficiální literatury se začala začleňovat tvorba zamlčovaná, samizdatová i exilová. Dochází k rehabilitaci dříve tabuizovaných témat (skauting, náboženství, nekonformní politické názory, sex).

1.2. Současná literární tvorba pro děti a mládež

V této kapitole diplomové práce se budu zabývat současnou literární tvorbou pro děti a mládež, a to od roku 1989. Nejdříve se budu věnovat pojmu současná literatura pro děti a mládež a následně popíšu současnou tvorbu z hlediska žánrů a oblíbenosti knih dětskými čtenáři.

Za významný mezník v literatuře považujeme bezpochyby revoluční rok 1989. Podoba literatury se od dob totalitního režimu hodně změnila, a to zejména v posledních dvou dekádách. Za první dekádu považujeme etapu od roku 1989 a za druhou období od roku 1993 do nástupu nového tisíciletí. Roky 1989 a 1993 jsou mezníky, ve kterých se knižní trh musel vyrovnat se změněnou skutečností, kterou přineslo tržní hospodářství.[12] V současné době, tedy v roce 2018, můžeme mluvit i o třetí dekádě, a to od nástupu nového tisíciletí, protože doba jde bezpochyby rychle kupředu a neustále se vyvíjejí nové věci a trendy.

Už na počátku 90. let nejen do dětské četby, ale i do četby mládeže pronikalo triviální, brakové čtivo. Nejčastěji se jednalo o seriálové westerny (rodokapsy), sentimentální dívčí romány a kovbojské příběhy z divokého západu. Kromě vzniku soukromých nakladatelstvích byla ovlivněna i časopisecká tvorba pro děti. Prohloubily se rozdíly mezi časopisy komerčními a časopisy, které si kladly vyšší hodnotové cíle. Ke kvalitním časopisům pro děti patří Mateřídouška, Sluníčko, Čtyřlístek, v četbě pro mládež je kvalitní vzdělávací časopis ABC, Věda, technika a my.[13]

Počátkem 90. let nastal také vydavatelský boom. Stále více se prosazovala komercionalizace a bulvarizace spojená s nadprodukcí triviálního čtiva a literárního kýče. Dochází k celkovému poklesu umělecké kvality vydávaných děl. Převládaly reedice titulů, u kterých bylo jasné, že budou ziskové. Původní hodnotná česká literatura pro děti a mládež stagnovala. Její oslabené pozice využila masmediální kultura (zvláště televizní). Došlo ke změnám v žánrové skladbě a k oslabení domácí tvorby.

Až ve 2. polovině 90. let se situace v dětské literatuře začíná zlepšovat, a to zásluhou jednak renomovaných tvůrců dětské knihy, ale později i mladých talentovaných

[12] KOPÁČ, Radim. *Česká literatura pro děti a mládež (2000−2011): Czech literature for children and young people (2000−2011) = Tschechische Kinder- und Jugendliteratur (2000−2011)*. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2012. ISBN 978-80-87546-03-1.

[13] URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století: (reflexe české tvorby a recepce)*. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-185-9.

debutantů. Objevuje se také řada reeditovaných děl literatury pro děti a mládež, která vznikla v předchozích čtyřiceti letech, ale nesměla být vydávána. Tato díla za normalizace vycházela hlavně v samizdatových a exilových nakladatelstvích. Reeditována byla díla klasických pohádkových žánrů, díla s dívčí hrdinkou, která sledují její psychologický portrét, a oživuje se také prvorepubliková tvorba. Dochází také k rehabilitaci dobrodružné tvorby, především tvorby Jaroslava Foglara.

„*Předně se kniha stala zbožím: pulty zaplavila překladová knižní produkce, doprovázená i jinými požitky, jako animované filmy ze světových studií nebo později počítačové hry. Rychle vznikající nakladatelství využila možnost vydávat populární literaturu, která se v západních zemích v předchozí čtyřicetileté éře žánrově rozrostla. Začaly vycházet také tituly, které souvisely s tématy za socialismu tabuizovanými, jako jsou smrt, erotika nebo náboženská víra, anebo tituly od zamlčovaných autorů*." (ČEŇKOVÁ 2012, s. 7)

Změny se odrazily v demonopolizaci nakladatelského podnikání a to znamenalo obrovský nárůst knižních titulů. Kupující si mohli vybírat z pestré nabídky knih nově vzniklých vydavatelství. Monopolní nakladatelské knižní domy začaly kolísat. Jedním z důvodů bylo to, že mnoho autorů se odebralo jinam. Neblahý dopad měla tato situace na roztříštěnost nakladatelských aktivit, kdy mnoho titulů vycházelo souběžně. To způsobilo nárůst kýčovité a brakové literatury. Na přelomu tisíciletí vznikla malá alternativní nakladatelství (např. Meander, Baobab, Práh, Brio, Argo, Labyrint aj.), a díky nim se opět navrátila snaha o esteticky vyvážené knihy s kvalitními ilustracemi a grafickým provedením.[14]

Do řady současných autorů se zařadili autoři dříve zaměření na tvorbu pro dospělé (Pavel Brycz, Viola Fischerová, Radek Malý, Markéta Pilátová aj.) a samozřejmě i známí autoři dětské literatury (Jiří Žáček, Pavel Šrut) a spisovatelé, kteří se navrátili z exilu (Ivan Binar, Iva Procházková). Zásluha za současnou grafickou podobu knižních publikací patří výtvarníkům jako jsou Petr Nikl, Tereza Říčanová, Petr Sís, František Skála,

[14] ŠUBRTOVÁ, Milena a Miroslav CHOCHOLATÝ. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež*. Praha: Libri, 2012. ISBN 978-80-7277-506-4.

Alžběta Skálová, Renáta Fučíková, Lucie Seifertová a Martina Skala.[15]

Zásadní proměnu literatury v posledních letech můžeme přisoudit nárůstu médií, která ovlivnila zájmy dětí a mládeže a jejich přístup k literatuře. Jako zdroje k vyhledávání informací dnes častěji slouží internet a chytré telefony než knihy. Také televize nabízí mnoho televizních programů, dokumentů, které slouží k zábavě, oddechu i výuce. Městské knihovny se díky vytváření zábavných programů a workshopů snaží udržet si malé čtenáře. Spousta výukových programů je také přizpůsobena školním třídám všech věkových kategorií, tedy i mládeži, a také dalším výchovným institucím, např. dětským domovům, dětem se sociálním znevýhodněním či maminkám na rodičovské dovolené.

„Vedle zásadní proměny společenského kontextu byla důležitým faktorem ovlivňujícím literaturu pro děti a mládež modifikace světa samotných dětských adresátů. Informační zrychlení přispělo k jejich mentální akceleraci. Běžná interakce dětí s různými médii, která přebírají mnohé z funkcí, jež si až dosud osobovala právě literatura, vedla k odlišným čtenářským kompetencím (např. upřednostnění vizuálních podnětů před slovesnými, ‚klipovité' vnímání atd.). To vše měnilo postavení literatury a první polovina 90. let 20. století byla především obdobím hledání neprošlapaných cest, jak oslovit dětského příjemce." (ŠUBRTOVÁ 2012, s. 31−32)

S nástupem 90. let a dále nového tisíciletí se změnila i žánrová podoba nejoblíbenějších knih čtených dětmi. To můžeme přisuzovat jak politickým a společenským změnám, tak také novým vymoženostem, které nám nová doba přinesla. Podle výsledků soutěže *„Suk – čteme všichni"*, ankety o nejoblíbenější knihu pro děti a mládež, je zřejmé, že mezi nejoblíbenější žánry v posledních letech patří příběhová próza, pohádky, pověsti báje a legendy a hádanky.[16]

Soutěž „*Suk – čteme všichni*" je celostátní soutěž pořádaná Národním pedagogickým muzeem a knihovnou J. A. Komenského. Je pojmenovaná podle profesora a pedagoga Františka Václava Suka, který tuto knihovnu založil. V anketě hlasují děti, učitelé a knihovníci školních a veřejných knihoven o nejoblíbenější knize pro děti a mládež

[15] KOPÁČ, Radim. *Česká literatura pro děti a mládež (2000−2011): Czech literature for children and young people (2000−2011) = Tschechische Kinder- und Jugendliteratur (2000−2011)*. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2012. ISBN 978-80-87546-03-1.

[16] Anketa: Suk − čteme všichni 2017 | Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského. *Úvodní stránka | Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského* [online]. Copyright © [cit. 30. 11. 2017]. Dostupné z: http://www.npmk.cz/knihovna/anketa-suk-cteme-vsichni

za uplynulý rok. Cílem je upozornit pedagogickou a širší veřejnost na nové tituly v této oblasti literatury a zároveň zjistit, které knihy děti upřednostňují.[17]

Vítěznými tituly 24. ročníku této ankety v roce 2017 se staly tyto knihy zvolené dětmi: *Harry Potter a prokleté dítě* (Joanne K. Rowlingová, Jack Thorne, John Tiffany), *Deník malého poseroutky 10: Staré dobré časy* (Jeff Kinney) a *Anička na řece* (Ivana Peroutková). Knihy zvolené učiteli: *Obrázky z moderních československých dějin* od Jiřího Černého a kniha *O duši a dívce* od Martina Vopěnky. V kategorii zvolených knih knihovníků Klubu dětských knihoven SKIP byly zvoleny nejoblíbenějšími knihami: *Řvi potichu, brácho!* od Ivony Březinové, *Shakespeare* Renáty Fučíkové a *Knihovnické pohádky* od Zuzany Pospíšilové.[18]

V rámci této soutěže *„Suk – čteme všichni"* a současné literatury pro děti a mládež uvádím výpis 20 nejčtenějších knih dětmi roku 2016:

1. Joanne K. Rowlingová, Jack Thorne, John Tiffany: *Harry Potter a prokleté dítě* / přeložil Petr Eliáš (Albatros)
2. Jeff Kinney: *Deník malého poseroutky 10: Staré dobré časy* / přeložila Veronika Volhejnová (CooBoo)
3. Ivana Peroutková: *Anička na řece* / ilustrovala Eva Mastníková (Albatros)
4. Jan Lebeda: *Medovníček a Medulka* / ilustrovala Zdeňka Študlarová (Brána)
5. Erin Hunterová: *Zákon smečky* (Albatros)
6. Klára Smolíková: *Čertice Dorka* / ilustroval Honza Smolík (Pasparta)
7. Markéta Pilátová: *Kiko a tulipán* / ilustroval Daniel Michalík (Meander)
8. Renáta Fučíková: *Karel IV., ilustrovaný život a doba* (Práh)
9. Ivona Březinová: *Řvi potichu, brácho!* / ilustroval Tomáš Kučerovský (Albatros / Pasparta)
10. Alžběta Dvořáková: *Herkules a strašidla* / ilustrovala Eva Chupíková (Portál)
11. Ana Galánová: *Dračí srdce* (CPress)
12. Klára Smolíková: *Knihožrouti* / ilustrovala Bára Buchalová (Triton)
13. Kiki Thorpeová: *Víly nevíly* (CPress)

[17] Anketa: Suk − čteme všichni − pravidla | Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského. *Úvodní stránka | Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského* [online]. Copyright © [cit. 30. 11. 2017]. Dostupné z: http://www.npmk.cz/knihovna/anketa-suk-cteme-vsichni-pravidla

[18] *Úvodní stránka | Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského* [online]. Copyright © [cit. 30. 11. 2017]. Dostupné z: http://www.npmk.cz/sites/default/files/soubory/2017/vysledky_suk_2016.pdf

14. Rachel Russellová: *Deník Mimoňky* (Mladá fronta)

15. Romana Suchá: *To budete čubrnět* / ilustrovala Vendula Hegerová (CPress)

16. Daniela Krolupperová: *Jak Bubáček potkal Bubáka* / ilustrovala Lucie Dvořáková (Albatros)

17. Walt Disney: *Anna a Elsa: žhavé dobrodružství* (Egmont)

18. Karel Poláček: *Bylo nás pět* / ilustrovala Helena Zmatlíková (Albatros)

19. Jana Jůzlová: *Světoví Češi 2* / ilustroval Jiří Fixl (Mladá Fronta)

20. Thoma Brezina: *Všechna moje strašidla* (Fragment)[19]

Z uvedeného výpisu nejčtenějších knih pro děti a mládež zjišťujeme, že mezi ně patří i knihy žánru fiktivních deníků, kterým se budu podrobněji věnovat v následujících kapitolách. Hned na 2. místě se umístila kniha *Deník malého poseroutky 10* (Jeff Kinney) a dále na 15. místě *Deník Mimoňky* (Rachel Renée Russellová). Z toho můžeme usoudit, že žánr, který jsem si vybrala pro svoji diplomovou práci, je mezi současnými dětmi velmi populární.

Poohlédneme-li se za uplynulými ročníky soutěže, můžeme posoudit, jak se vedlo v oblíbenosti knihám žánru fiktivního deníku. V roce 2015 se kniha *Deník malého poseroutky 9* (Jeff Kinney) stala hned vítěznou nejčtenější knihou a *Deník Mimoňky* se umístil na 7. místě; v roce 2014 *Deník malého poseroutky 8* se opět stal vítěznou knihou, *Deník Mimoňky* byl již na 5. místě; v roce 2013 se opět stal vítěznou knihou *Deník malého poseroutky 7*, na 7. místě *Deník Mimoňky* a *Deník malého poseroutky 4* se umístil ještě jednou na 10. místě; v roce 2012 byl na 1. místě *Deník malého poseroutky 5*, v roce 2011 opět na 1. místě *Deník malého poseroutky 4*, v roce 2010 se kniha *Deník malého poseroutky 3* umístila na 4. místě, na 9. místě kniha *Upíří Deníky* (L. J. Smith), na 16. místě kniha *Můj tajný deník* (Jacqueline Wilsonová) a v roce 2009 se kniha *Deník malého poseroutky 1, 2* umístila na 2. místě. V roce 2008 a níže se už další knihy psané formou deníku nevyskytují. Od roku 1994, kdy proběhl 1. ročník této soutěže, se v knižních titulech nejoblíbenějších knih dětmi vyskytují nejčastěji díla reeditovaných knih vydaných před rokem 1989 či knihy na motivy televizních filmů a seriálů (např. *101 dalmatinů* od Walta Disneye, *Beverly Hills 90210*, *Ranč u zelené sedmy*),

[19] *Úvodní stránka | Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského* [online]. Copyright © [cit. 30. 11. 2017]. Dostupné z: http://www.npmk.cz/sites/default/files/soubory/2017/20_nejctenejsich_knih_2016.pdf

populárních hudebních skupin (např. *Lunetic*) a oblíbených pohádkových postav (např. *Krtek*).[20]

Knihy žánru fiktivního deníku se tedy staly oblíbenými mezi dětmi vydáním knihy *Deník malého poseroutky*, která se stala světovým bestsellerem. Kniha byla poprvé vydána v roce 2007 v USA. Od roku 2008 pak plnila první příčky nejoblíbenějších knih českých dětí. Další populární knihou od roku 2013 se stal *Deník Mimoňky*, který byl vydán v roce 2011.[21]

Z hlediska knižní ceny Magnesia litera patří mezi nejlepší knihy pro děti a mládež za poslední roky tyto tituly: *Překlep a Škraloup* (Tomáš Končinský, Barbora Klárová), *Vynálezárium* (Robin Král), *Proč obrazy nepotřebují názvy* (Ondřej Horák, Jiří Franta), *Hlava v hlavě* (Ondřej Buddeus, David Böhm), *Velké dobrodružství Pepíka Střechy* (Pavel Čech), *Listonoš vítr* (Radek Malý), *Pampe a Šinka* (Alžběta Skálová), *Nazí* (Iva Procházková), *Lichožrouti* (Pavel Šrut) aj.

Propagovat kvalitní literaturu a dobré knihy patří mezi nejdůležitější úkol knižních cen Magnesia Litera. Ocenění, které je rozvrženo do devíti kategorií, se snaží zahrnout veškerou knižní produkci u nás. Porotu k jednotlivým kategoriím delegují oborově příslušné obce a organizace. Bez omezení a bez ohledu na žánry mohou získat ocenění za svoji práci jak spisovatelé, básníci, překladatelé, nakladatelé, tak i vědci a teoretici. Vítěze v kategoriích Litera pro objev roku a Magnesia Litera – kniha roku vybírá 300 oslovených lidí z knižního oboru, a to od univerzitních badatelů až po knihovníky a knihkupce, aby se předešlo příliš úzké specializaci.[22]

Současné tematické zaměření české literatury pro děti a mládež souzní s evropskými trendy, které se vyznačují rostoucím zájmem o komiks a komiksové romány (grafické novely). Knižní trh nabízí tituly určené dospívajícím, tedy „mladé dospělé“ (tzv. young adults), které posunují věkové rozpětí literatury až k hranici osmnácti let, a to v celém spektru žánrů (Ivona Březinová, Alena Ježková, Iva Procházková, Martin Vopěnka aj.).

[20] Předchozí ročníky ankety Suk − čteme všichni | Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského. *Úvodní stránka | Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského* [online].Copyright © [cit. 30. 11. 2017]. Dostupné z: http://www.npmk.cz/knihovna/suk-vysledky-prechozich-rocniku

[21] Deník mimoňky | série | Databáze knih. *Knihy | Databáze knih* [online]. Copyright © 2008 [cit. 30. 11. 2017]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/serie/denik-mimonky-2785

[22] Magnesia Litera. *Magnesia Litera* [online]. Copyright © Magnesia Litera 2017. Všechna práva vyhrazena [cit. 30. 11. 2017]. Dostupné z: http://www.magnesia-litera.cz/#dulezite

Zvětšuje se obliba komiksů, komiksových románů (grafických novel), tzv. bilderbuchů a autorských knih.

„Navíc i v České republice lze pozorovat u ‚mladých dospělých' jistou míru infantilizace, což znamená, že životní styl, móda, zájmy, mezi něž patří film i četba se ve věkové kategorii mezi třinácti až třiatřiceti lety sjednocují. V této souvislosti se operuje s termínem ‚all-age books,, což jsou knihy pro všechny věkové kategorie, nejčastěji z žánru (překladové) fantasy literatury; některé z těchto titulů jsou nabízeny s jinou obálkou pro dospělé a jinou pro mládež (viz některé knihy z produkce nakladatelství Argo)." (ČEŇKOVÁ 2012, s. 8)

K dalším oblíbeným žánrům vydávaných titulů po roce 1989 patří i obrázkové knihy (Petr Sís), konceptuální knihy (Petr Nikl), pohádkové travestie (Magdalena Wagnerová), detabuizované romány pro dospívající (Iva Procházková, Daniela Fischerová, Ivona Březinová, Martina Drijverová, Eva Bernardinová, Hana Doskočilová), autorská pohádka a její aktualizační posuny (Miloš Macourek, Alois Mikulka, Jiří Kahoun, Ilona Dvorská), pohádka s ekologickým aspektem (Marie Kubátová, Markéta Pilátová, Martina Skala), překlady a adaptace folklorních pohádek a pověstí (Vladimír Hulpach, Jan Vladislav, Vladislav Stanovský, Milada Motlová, Pavel Šrut, Martina Drijverová, Magdalena Wagnerová, Jiří Tomek), příběhová próza, kterou poznamenal příklon k autenticitě (Luisa Nováková, Martina Drijverová, Renata Štulcová, Ivona Březinová), dobrodružné příběhy (Svatopluk Hrnčíř, Vojtěch Steklač), obrázková knížka (Ludmila Palečková, Petr Sís, Pavel Čech, Renáta Fučíková, Lucie Seifertová, Dagmar Urbánková). Poezie v 90. letech stagnovala, z píšících autorů pokračují Jiří Žáček, Jiří Faltus, v proudu nonsensové poezie Jiří Dědeček, Pavel Šrut, Miloš Kratochvíl, Petr Nikl, Jiří Weiberger.[23]

„Do 21. století vstupuje česká literatura pro děti a mládež jako bohatě diferencovaná a plnohodnotná součást národní literatury, jež snese komparaci se světovým literárním kontextem a v některých vrcholných dílech dokáže navázat dialog nejenom s dětským, ale i s dospělým čtenářem." (ŠUBRTOVÁ 2012, s. 35)

Závěrem můžeme říci, že ohlédnutím do literatury pro děti a mládež v posledním desetiletí zjistíme, že podoba současné literatury není tak katastrofální, jak se zdá. V množství evidentně nevkusné nebo diletantské literatury vynikají žánry, které se těší vynikajícím edičním skutkům. Pokud někdy hovoříme o zlatém fondu české literatury

[23] ŠUBRTOVÁ, Milena a Miroslav CHOCHOLATÝ. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež*. Praha: Libri, 2012. ISBN 978-80-7277-506-4.

pro děti a mládež, pak do něho s přehledem patří 90. léta a s nimi nejméně tito tři autoři: Iva Procházková, Hana Doskočilová a Pavel Šrut.[24]

[24] Literatura pro české děti − iLiteratura.cz. *iLiteratura.cz - titulní stránka − iLiteratura.cz* [online]. Copyright © Jaroslav Provazník, 2002, psáno pro časopis DUHA [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.iliteratura.cz/Clanek/10179/provaznik-jaroslav-literatura-pro-ceske-deti

1.3. Žánry a jejich systém v literatuře pro děti a mládež

V následující kapitole se budu věnovat žánrům v literatuře. Nejdříve se pokusím objasnit, co znamená pojem „žánr“, popíšu skutečnosti, které odlišují literaturu pro dospělé a literaturu pro děti a mládež, a následně blíže určím rozčlenění žánrů v literatuře pro děti a mládež a jejich preference v jednotlivých obdobích dle věku dítěte.

„Výraz žánr pochází z francouzštiny (genre = druh) a má umožnit vymezit určité okruhy literatury, které mají společné rysy, nejčastěji tematické či tvárné, případně oboje. Žánr tedy představuje jakýsi soubor norem či zvyklostí, na jejichž pozadí se určitý text objevuje a které jej blíže v obecné poloze charakterizují.“ (CHALOUPKA 2007, s. 1091)

O literárním žánru můžeme hovořit jako o literárněvědném celku, ve kterém mají určitá díla společné vlastnosti a nejsou v povědomí čtenářů a spisovatelů navzájem izolována.

„Skutečný literárněvědný celek vzniká totiž jen tehdy, jestliže splňuje dva předpoklady: (1) jestliže má společné vnitřní rysy a (2) jestliže je pociťován jako celek pospolitostí, k níž se literatura obrací, nebo aspoň naprostou většinou této pospolitosti. Aby si celá pospolitost, k níž se obrací literatura (nebo aspoň její podstatná část), uvědomila shodné rysy určité skupiny děl, musí jít o společné rysy základního rázu, a to genetického (díla téhož autora), ideového, estetického nebo morfologického.“
(HRABÁK 1977, s. 33)

Klasifikací a popisem literární struktury se zabývá genologie. To proto, aby bylo vůbec možné se v tak neskonale velikém počtu literárních děl zorientovat. Současná genologie diferencuje různě veliké množiny, genologické roviny, do nichž tato díla dělí. Tyto množiny jsou tři, a mluvíme proto o trojrovinné genologii. Genologické roviny vymezují různě veliké skupiny literárních děl s určitými společnými znaky.[25]

V současné době máme tedy tzv. trojrovinný model, který rozlišuje základní literární druhy: lyriku, epiku, drama. Jsou to tři hlavní skupiny možností slovesného umění a trojí novější rozlišování typové (poezie, próza, drama). Dále rozlišujeme žánry (určité skupiny prózy, poezie a dramatu) a za jednotku nejnižší považujeme žánrové varianty, tj. určitou podoblast žánru, v níž se její charakteristické rysy rozlišují blíže a podrobněji. Mnoho žánrových variant může být začleněno do různých žánrů. Např. žánrová varianta

[25] ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry*. Praha: Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), s. r. o, 2013. ISBN 978-80-86877-64-8

„dobrodružný román“ může být členěna takřka nekonečně na dobrodružný román historický, westernový, indiánku, cestopisný, vědeckofantastický, detektivní, kriminální, válečný atd. Časté propojování žánrových variant nastává v žánru fantasy.[26]

„Proto novější teorie literatury hovoří častěji o ‚literárních oblastech' různé povahy, které nejsou chápány stupňovitě, ale v celkové množině literatury jako její určité podmnožiny s převahou některých znaků. Tyto literární oblasti mohou být vymezeny nezávisle na žánrových variantách, žánrech, ale i druzích a jsou vedeny spíše z hlediska daných kontextů.“ (CHALOUPKA 2007, s. 1093)

Výčet žánrů se v porovnání literatury pro dospělé s literaturou pro děti a mládež značně liší, a to hlavně díky tomu, že žánry v literatuře pro děti plní zvláštní a odlišné funkce než v literatuře pro dospělé čtenáře. Literatura pro děti je specifická především tím, že přihlíží k tzv. dětskému aspektu. Dětský aspekt jsou předpoklady a zvláštnosti potencionálního dětského čtenáře. Je zpodobněn mentalitou a psychikou čtenáře. Autor přihlíží k tomu, jak dítě umí vnímat, prožívat a chápat knížku. V minulosti nebyl kladen důraz na dětský aspekt tak jako dnes. Autoři v dítěti viděli jen zmenšeného dospělého, po kterém se vyžadovalo co nejdříve dospět, aby mohl zastávat práci a plnit funkci rodiče. Nebrali v úvahu, že má dítě vlastní mentálně psychické potřeby. Vyžadovali, aby dítě myslelo dospěle a hovořili k němu dospělou řečí (poučování, umravňování). [27]

„Dítě prochází značně rozdílnými vývojovými stádii, která jsou charakterizovatelná mimo jiné i stupněm zvládnutí jazyka. Jazykový vývoj dítěte, jeho schopnost chápat jazyková sdělení a vládnout jazykem, úzce souvisí s jeho celkovým intelektuálním a emocionálním rozvojem. Je-li jazyk literárního díla příliš obtížný, neodpovídá-li stupni momentálního intelektuálního a emocionálního rozvoje dítěte, stává se překážkou, jež dětskému čtenáři ztěžuje, a někdy i znemožňuje plně prožít a pochopit obsah díla.“ (KABELE 1981, s. 49)

Současný systém žánrů v literatuře pro děti a mládež obsahuje čtyři skupiny žánrů a žánrových forem. Takové skupiny tvoří žánry slovesného folklóru (říkadla, ukolébavky, dětské popěvky, rozpočitadla, škádlivky atd.). Dále žánry, které byly dříve součástí ústní lidové slovesnosti nebo literatury dospělých a později se zařadily do četby mládeže

[26] ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry*. Praha: Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), s. r. o, 2013. ISBN 978-80-86877-64-8

[27] HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím žánrovém pohledu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

(pohádka, balada, zčásti bajka aj.). Dále žánry, které jsou dodnes součástí jak literatury pro děti, tak literatury pro dospělé. V literatuře pro dospělé působí jen okrajově na rozdíl od literatury pro děti a mládež, pro kterou jsou tyto žánry takřka stěžejní (žánry dobrodružné literatury a vědeckofantastické prózy, umělecko-naučná literatura). Poslední, čtvrtou skupinu tvoří žánry také společné literatuře pro dospělé a literatuře pro mládež. Neodlišují se od sebe tolik, ale jsou přibližovány dětskému recipientovi (povídka, novela, román ze života).[28]

Podle Kovalčíka a Urbanové (1996)[29] uvádím přehled nejfrekventovanějších žánrů literatury pro děti a mládež:

LYRIKA:

- drobné folklorní žánry (říkadlo, rozpočitadlo, hádanka, škádlivka, oblamovačka)
- lidová píseň (ukolébavka)
- básnický příběh (veršovaná pohádka)
- přírodní lyrika
- občanská lyrika
- nonsensová poezie

EPIKA:

- drobná epika:
  - (anekdota, pohádka, pověst, bajka)
- střední epika:
  - povídka (ze života dětí, prázdninový příběh, historická, s přírodní tematikou)
- velká epika:
  - román (dobrodružný – robinsonáda, indiánky, stopařský román, pirátský, mořský, westernový, detektivní, kriminální, špionážní,

[28] HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím žánrovém pohledu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

[29] KOVALČÍK, Zdeněk a Svatava URBANOVÁ. *Minimum z literatury pro děti a mládež: stručný chronologický, tematický a žánrový přehled české literatury pro děti a mládež*. Ostrava: Scholaforum, 1996. ISBN 80-86058-15-8.

historický, vědeckofantastický, cestopisný; dívčí; uměleckonaučný; s přírodní tematikou; biografický)
    - epos (adaptace klasických verzí − Homér, Ilias, Odysseus; zvířecí)

DRAMA:

- lidové hry při dětských hrách
- pochůzkové hry vánoční a velikonoční
- školní středověké hry
- loutkové hry
- jevištní pohádky
- dramatizace literárních děl

LITERATURA FAKTU:

- umělecká větev:
    - biografický román
    - memoárová, deníková próza
    - cestopisný román
- vědecká větev:
    - dětská encyklopedie
    - umělecko-vědecká skupina (umělecko-naučná literatura)
    - publicisticko-vědecká skupina (populárně naučná literatura)
- publicistická větev:
    - umělecko-publicistická skupina (umělecká reportáž, cestopisné črty aj.)
    - vědecko-publicistická skupina

INTEGROVANÉ ŽÁNRY:

- komiks
- kreslený seriál „bilderbuch“

V uvedeném seznamu žánrů literatury pro děti a mládež řadíme žánr fiktivního deníku do kategorie „literatura faktu“, s největší pravděpodobností do umělecké, publicistické nebo vědecko-publicistické větve.

Dle Kovalčíka a Urbanové (1996) rozlišujeme žánrové preference v jednotlivých obdobích vývoje dítěte. První období nazýváme „předčtenářská etapa naslouchací“. Spadají do ní děti předškolního mladšího věku (do 3 let) a předškolního staršího věku (3−6 let). Tyto děti ještě sice neumí mnohdy samy číst, ale obsah knihy a dětský folklór jim je předáván prostřednictvím dospělých. Samy dokážou vnímat obrázkové knížky. Řadíme sem leporela, dětský folklor, loutkové divadlo, kreslené seriály, dětské pohádky a folklorní poezii.

Druhé období nazýváme „čtenářská etapa“. Spadají do ní malí čtenáři (6−8 let), děti mladšího školního věku (8−10 let) a děti staršího školního věku (11−12 let a 13−14 let). V prvním případě, tedy malým čtenářům, přisuzujeme umělou poezii, klasickou a autorskou pohádku. Dětem mladšího školního věku patří příběhová próza ze života dětí, realisticko-fantastické příběhy, autorské pohádky. Děti staršího školního věku čtou nejvíce dobrodružné povídky a romány, dívčí romány, komiks a literaturu faktu.

Do poslední třetí skupiny řadíme „čtenářský dorost“, ten už pomalu inklinuje k četbě pro dospělé. Patří sem žánry sci-fi, encyklopedie, cestopisné romány aj. [30]

[30] KOVALČÍK, Zdeněk a Svatava URBANOVÁ. *Minimum z literatury pro děti a mládež: stručný chronologický, tematický a žánrový přehled české literatury pro děti a mládež*. Ostrava: Scholaforum, 1996. ISBN 80-86058-15-8.

1.3.1. *Aktuální proudy v příbězích české literatury pro děti a mládež*

Pro přehlednost a orientaci mezi jednotlivými aktuálními proudy a žánry, které se objevují v současné literatuře pro děti a mládež, uvádím jejich stručný přehled v tabulce. Za prioritní hodnotící kritéria, jak můžeme aktuální proudy členit, můžeme považovat např. způsob argumentace, tematickou a ideovou rovinu, žánrovou strukturu a výrazové prostředky, věkovou stupnici a tomu odpovídající zájmové upřednostnění.

Tabulka: Přehled aktuálních proudů literatury pro děti a mládež

1. PROUDY S ČISTOU FANTAZIÍ

Zázračné, kouzelné a magické příběhy	Zázraky	
	Pohádková kouzla	Vyprávění kouzelných lidových pohádek
		Autorské kouzelné pohádky podle lidových látek a motivů
		Moderní autorská pohádka s humornou demystifikací pohádkových postav a tradičních kouzelných motivů
	Fantastické nebo magické příběhy spjaté se zvířecími hrdiny	Příběhy ze zvířecího světa nebo ze světa malých človíčků
		Pohledy zvířat na lidský svět
		Zvířecí svět bajky – alegorie světa lidí
	Pověrečné pověsti a povídky	
Fantazijně kreativní příběhy	Realisticko-fantastické příběhy s prolínáním snu, fantazie a reality	Pohádkové příběhy s prvky nonsensu a nadsázky
		Příběhy o oživlých hračkách, předmětech, obrázcích
		Prolínání reality dětského života s pohádkovou situací
	Vědecko-fantastické příběhy	Návštěvy z jiných civilizací, setkání s mimozemšťany
		Meziplanetární cesty a objevy

2. PROUDY REALISTICKÉ

<table>
<tr><td rowspan="14">Příběhy z každodenní reality</td><td rowspan="12">Typy dětí, vztahy mezi dětmi a dospělými</td><td colspan="2">Ideál přátelství a sourozeneckých vztahů</td></tr>
<tr><td colspan="2">Přátelství dětí a zvířat</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Děti vyrůstající v harmonických rodinných vztazích</td><td>Humoristicky laděné příběhy ze školního života</td></tr>
<tr><td>Prázdninová dobrodružství</td></tr>
<tr><td>Příběhy s detektivní zápletkou</td></tr>
<tr><td rowspan="7">Děti s problémy</td><td>V neúplné rodině</td></tr>
<tr><td>V době rozpadu rodiny</td></tr>
<tr><td>Adoptovaných dětí, dětí bez rodičů</td></tr>
<tr><td>V době řešení těžké životní situace</td></tr>
<tr><td>V dětských domovech a internátech</td></tr>
<tr><td>S tělesným handicapem, nemocí</td></tr>
<tr><td>S osudem ovlivněným politickými represemi, emigrací</td></tr>
<tr><td rowspan="4">Úskalí dospívání</td><td colspan="2">Konflikty s rodiči a školou</td></tr>
<tr><td colspan="2">První lásky a první milostná zklamání</td></tr>
<tr><td colspan="2">Překonávání žárlivosti, bázně, strachu a nerozhodnosti</td></tr>
<tr><td colspan="2">Problémy s drogovou závislostí, AIDS</td></tr>
<tr><td>Životodárná síla sportu</td><td colspan="2"></td></tr>
</table>

<table>
<tr><td rowspan="6">Dobrodružné příběhy</td><td rowspan="3">Zápasy, konflikty, nepřátelství mezi lidmi</td><td colspan="2">Válečné události z pozice dětí</td></tr>
<tr><td colspan="2">Projekce dávnější historie do života dětí</td></tr>
<tr><td colspan="2">Životní zápasy slavných osobností</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Cesty a objevy</td><td rowspan="2">Cesty do exotických zemí</td><td>Za poznáním jiných kontinentů</td></tr>
<tr><td>Dramatické střety s domorodci, s přírodními živly</td></tr>
<tr><td colspan="2">Poznávací cesty po místech vlasti</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Výpravy do přírody</td><td colspan="2">Apoteóza divoké, volné přírody (boj mezi zvířaty)</td></tr>
<tr><td colspan="2">Dramatický vpád lidí do přírody (střet přírody a člověka)</td></tr>
</table>

Zdroj: [31]

Výše uvedený přehled žánrů a žánrových preferencí v jednotlivých obdobích vývojových etap dětí a mládeže a proudů literatury pro děti a mládež nám pomůže fiktivní deníky žánrově zařadit. Nejdůležitější začlenění fiktivních deníků již vyplývá z názvu tabulky „Aktuální proudy v příbězích české literatury pro děti a mládež“, a to jejich zařazením do příběhové prózy, jelikož různé žánrové varianty spolu úzce souvisejí a prolínají se. Tabulka rozděluje žánry do dvou hlavních skupin proudů, a to „proudy s čistou fantazií“ a „proudy realistické“. Není ovšem vyloučené zkoumaný žánr zařadit do obou kategorií. Ve skupině proudů s čistou fantazií můžeme žánr fiktivního deníku zařadit do podskupiny fantazijně kreativních příběhů. Jako důkaz uvádím např. dílo knižní série Markéty Práškové *Klobouky z Agarveny*.[32] V prvních dvou dílech *Klobouků z Agarveny* se střídá chronologické vyprávění s deníky chlapců Ondřeje a Adama. Tvorba, kterou lze zařadit do této kategorie fantazijně kreativních příběhů, může být jak součástí skupiny realisticko-fantastických příběhů s prolínám snu, fantazie a reality, tak i součástí skupiny vědecko-fantastických příběhů. Může se jednat o fiktivní deníky popisující meziplanetární cesty a objevy nebo setkání s mimozemšťany.

[31] KOVALČÍK, Zdeněk a Svatava URBANOVÁ. *Minimum z literatury pro děti a mládež: stručný chronologický, tematický a žánrový přehled české literatury pro děti a mládež*. Ostrava: Scholaforum, 1996. ISBN 80-86058-15-8.

[32] PRÁŠKOVÁ, Markéta. *Klobouky z Agarveny: Rodinné tajemství.* 1. vyd. Praha: Fragment, 2007. ISBN 978- 80-253-0427

Pravděpodobněji však žánr fiktivního deníku začleníme do skupiny proudů realistických, a to do podskupiny příběhů každodenní reality, kam spadá nejvíce současné fiktivní deníkové tvorby. Fiktivní deníkové příběhy mohou být i dobrodružné, jako např. deníky cestovatelské nebo zápisky z výprav do přírody. Tato četba je nejčastěji určena dětem školního věku. Podrobněji se zařazení žánru fiktivního deníku budu věnovat v následující kapitole.

1.4. Definice pojmu deník a fiktivní deník

Následující kapitola se podrobněji věnuje vymezení pojmů deník, paměti a memoár a žánrovému zařazení deníku a fiktivního deníku v literatuře.

Záznamy deníkového charakteru patří k prvním písemným zmínkám vůbec. Některé deníky jsou určeny pouze pro potřeby autora, jsou tak uchovány v jeho rukopisech. Některé jsou naopak publikovány samotným autorem či editorem pro jejich zajímavý obsah. Z tohoto úhlu pohledu se pak může jednat spíše o literaturu faktu nežli o žánr deníku. Na otázku, zda deník považovat, či nepovažovat za literární žánr, se nabízí mnoho odpovědí.

Pro deník je bezesporu prvotně důležitá doba jeho vzniku a skutečnosti, za nichž vznikl. Hlavní roli zde má autor – vypravěč, který náležitě používá k vyjádření svých myšlenek názorů a výpovědí fiktivního autora – hlavní postavu, vzhledem k osobnímu charakteru jeho tvorby. Do záznamů se tak promítá jeho světový názor, věk, temperament, profesionální zájmy a záliby. V neposlední řadě i nadání, jeho způsob vyjadřování, volba jazykových prostředků, schopnost výstižně sdělovat myšlenky a jeho estetické působení na čtenáře. Charakteristické rysy deníku můžeme rozpoznat již na první pohled, a to podle členění textu, úseků chronologicky uspořádaných dle datace. Tato časová posloupnost je projevem kompozičního principu deníku. Dále je pro něj příznačné, že text je zaznamenán v minulém čase, jelikož podléhá záznamům pojednávajícím o skutečnostech probíhajících v minulosti.[33]

Za literaturu faktu pokládáme i paměti a memoáry. Jsou to i přes svůj název totožná díla, v nichž autor vypráví své vzpomínky na události, které prožil, a na lidi, se kterými se setkal během svého života. Paměti většinou píší známé osobnosti různého významu. Mají svoji historii, jsou známé už od starověku (např. *Zápisky o válce galské* Gaia Julia Caesara).[34]

Za literaturu faktu považujeme paměti, memoáry a deníky. Tématem deníkového žánru často bývá aktuálně prožívané drama lidské existence nebo pisatele samotného v jeho intimní, občanské či filozofické rovině. Autor se tak může psaním deníku oprostit od prožívané situace, ulevit svému emocionálnímu vypětí, a tím zároveň zaznamenat své

[33] BOČKOVÁ, Hana. *K problematice deníku jako literárního žánru.* Brno: Masarykova universita, 1989-90.

[34] Tamtéž.

pocity pro pozdější reflexi prožitých skutečností. Deník může mít podobu buď předliterární, která slouží k praktickým záznamům, nebo podobu literarizovanou. Podle pojetí komunikační situace rozlišujeme tři základní varianty deníkového žánru: autochtonní (primární) deník, ověřený deník a konečně fiktivní deník.

Autochtonní neboli primární deník je autorova intimní výpověď, která není určená bezprostředně ke zveřejnění, ačkoli je tato možnost pravděpodobná. Toto tvrzení platí zejména pro deníky spisovatelů většinou vydávané posmrtně (např. deníky K. H. Máchy, F. Kafky). Dalším typem deníkového žánru je tzv. otevřený deník, který je také pojat jako osobní výpověď autora, avšak na rozdíl od předchozího typu je již od začátku určený ke zveřejnění. Z tohoto důvodu v něm mají převahu spíše obecnější záznamy nad osobními, a to zejména politické a společenské. Do této varianty spadají rovněž typy deníků cestovní, válečné nebo literární.

Další možnou variantou je deník fiktivní, který je formou intencionálního literárního díla a je přisouzen smyšlenému pisateli. Někdy nemusí být na první pohled zřejmé, že se o fikci jedná. Na pomezí mezi autentickým a fiktivním deníkem stojí autobiografický deníkový román, deklarující totožnost pisatele s autorem, avšak obsahující zřetelné rysy literární fikce. Zvláštním případem fiktivního deníku může být básnický deník. Může být rovněž využíván i k účelům satirickým a humoristickým.[35]

Literatura faktu je literární žánr v zahraničí uváděný pod názvem „non fiction“. V překladu se toto označení u nás uvádí v souvislosti s méně beletrizovanými díly.[36] Literaturu „non fiction“ u nás považujeme za druh literatury faktu stojící na rozhraní románu a reportáže, který popisuje skutečnou událost s kapkou pravdivosti i kapkou uměleckosti. Takto v literatuře pro děti a mládež můžeme označovat životopisný román, který je jakýmsi rozšířením románu historického. Beletrizovaný osud jednotlivce vystupuje totiž na pomezí literatury umělecké a literatury faktu.[37]

[35] MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-x. str. 9

[36] CHALOUPKA, Otakar. *Příruční slovník české literatury: od počátků do současnosti*. Praha: Levné knihy, 2007. ISBN 978-80-7309-463-8.

[37] ČEŇKOVÁ, J. a. (2006). *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury.* Praha: Portál, s. r. o.

V tvorbě pro děti také literaturu faktu nahrazujeme termínem umělecko-naučná literatura.[38] Z následujícího výkladu pojmu lze usuzovat, že deník je možno zařadit do žánru literatury faktu.

„Zdá se proto, že zařazení určitého díla do sféry literatury faktu se musí dít vždy právě u tohoto díla samého, s ohledem na jeho významové, obsahové i stavební zvláštnosti. Především jsou v literatuře faktu značně oslabeny takové prozaické postupy, jako je např. dialog, líčení pocitů a dojmů, uvádění spisovatelem vymyšlených postav do děje a samotná příběhovost děje. Zejména pak osobní přítomnost autora v díle. Zdůrazněny jsou přesné údaje, data, čísla, doklady, svědectví apod. Pro literaturu faktu jsou příznačné určité námětové okruhy, např.: historické události, objevy, vynálezy, život známých osobností, zeměpisné poznatky, dobová svědectví dokumentů, tisku, vzpomínky slavných či rozhovory s nimi (s herci aj.) atd. Ve všech těchto případech ovšem nelze o literatuře faktu hovořit všeobecně.“ (CHALOUPKA 2007, s. 533)

„Zatímco beletrie všeho druhu předkládá čtenáři příběhy, které jsou výsledkem autorovy představivosti, fikce (proto ‚fiction’), literatura faktu zpracovává určitý skutečný materiál, nevystupují v ní vymyšlené osoby, nejsou v ní události, jež se nestaly, je ne-fikcí. Když se to takhle řekne, zdá se být rozlišení fiction a non fiction jasné, ale právě zahraniční tvorba mezi nimi činí vše mnohem složitějším.“ (CHALOUPKA 2007, s. 532−533)

Tento styl deníkových záznamů tak bývá často využíván i ve fiktivních denících, nejednou bývá i parodován. Při výběru jazykových a kompozičních prostředků se tak autor snaží o to, aby jeho tvorba byla co nejvíce autentická.[39]

„Deník náleží do žánrové oblasti dokumentární literatury (literatury faktu). Před fikcí a fabulací upřednostňuje bezprostřednost záznamu, autentičnost sebevyjádření, věcnou informativnost. Často slouží jako autorova ‚databanka’ časových údajů, myšlenek, nápadů, námětů nebo citátů. V porovnání s ostatními žánry má deník nejvýrazněji autokomunikační charakter, zdůrazňující pisatelův permanentní dialog se sebou samým, motivovaný úsilím o sebepoznání, o stvrzení vlastní identity a vnitřního světa v konfrontaci s vnějšími poměry. Bývá utajenou ‚zpovědnicí’ rušící autocenzuru

[38] CHALOUPKA, Otakar. *Příruční slovník české literatury: od počátků do současnosti*. Praha: Levné knihy, 2007. ISBN 978-80-7309-463-8.

[39] BOČKOVÁ, Hana. *K problematice deníku jako literárního žánru.* Brno: Masarykova universita, 1989−90.

a tabu. Často je psán jakoby pouze pro vlastní potřebu nebo s vědomím nevydatelnosti, v situaci, kdy je pisatel vystaven diskriminaci. Výrazně selektivním a zároveň jednotícím principem často disparátního deníkového textu je vnitřně zainteresovaná osobnost pisatele." (MOCNÁ, PETERKA 2004, s. 98, 99)

Ladislava Lederbuchová ve své knize Průvodce literárním dílem (2002)[40] zařazuje fiktivní deníkový záznam do skupiny tzv. beletrizovaných deníků, které se věcně vztahují k osobnosti autora, ale jeho dokumentární hodnota ustupuje ve prospěch umělecké stylizace vypravěče. Tento typ deníku nemůžeme ztotožňovat s osobností autora, jelikož jeho text je tvořen jako dílo v umělecké sféře. Patří sem i beletrizačně rekonstruované deníky jiných pisatelů, např. Mahlerův fiktivní deník Josefíny Duškové, jehož protagonistou není pisatelka, ale W. A. Mozart. Z toho vyplývá, že fiktivní deník můžeme považovat za umělecké dílo.[41]

V žánru fiktivního deníku určeného dětem a mládeži se autoři snaží pronikat do dětské fantazie, hry, ze které děti unikají ze samoty, překonávají samy sebe, ověřují si své mravní a charakterové vlastnosti, podléhají sebereflexi a snaží se dospět k poznání sama sebe.

[40] LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6.

[41] Tamtéž.

1.4.1. *Přehled vybraných titulů fiktivních deníků pro děti a mládež*

Pro přehlednost níže uvádím některé tituly fiktivních deníků pro děti a mládež. Rokem vydání míním rok, kdy byl knižní titul uveden na trh u nás. V případě knižní série uvádím podle roku vydání 1. dílu. Obrázky nemusí být aktuální k uvedenému roku vydání.[42]

Admondo de Amicis: Srdce

Kniha je určena především pro chlapce ve věku 9−13 let. Jedná se o příběhy jednoho školního roku, které napsal žák třetí třídy italské obecné školy. Kniha je poznamenaná až dojemným citem. Autor ukazuje na denních školních událostech a vložených příbězích obdivuhodné vlastnosti a povahové rysy tehdejší mládeže, jako jsou úcta k rodičům, lidskost, přátelskost, schopnost vcítění se do problémů druhých nebo vlastenectví. Vnímání těchto aspektů zanechává ve čtenáři pocit obdivu a morální očisty.

Obrázek 1: Edmondo de Amicis: Srdce, 1888

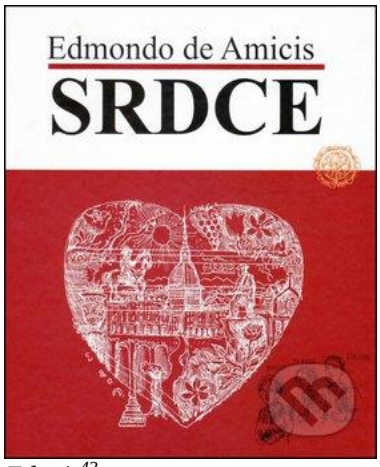

Zdroj:[43]

[42] Katalogy NK ČR — Národní knihovna České republiky. *Národní knihovna České republiky* [online]. Copyright © Národní knihovna ČR [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.nkp.cz/katalogy-adb/katalogy-nk-cr

[43] Kniha: Srdce (Edmondo de Amicis) | Martinus.cz. Martinus.cz − Tisíce příběhů. Jedno knihkupectví. | Martinus.cz [online]. Copyright © 2000 [cit. 1. 12. 2017].
Dostupné z: https://www.martinus.cz/?uItem=142338

Ladislav Dvorský: Tajný lodní deník

Kniha je určená pro děti staršího školního věku. Vypráví o dobrodružství tří chlapců a jedné dívky při plavbě do dalekých krajů na pomyslném trojstěžníku Diamantu. Kniha obsahuje množství razítek, obrázků a úkolů.

Obrázek 2: Ladislav Dvorský: Tajný lodní deník, 1966

Zdroj:[44]

[44] Tajný lodní deník − Ladislav Dvorský | *Databáze knih. Knihy* | *Databáze knih* [online]. Copyright © 2008 [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/knihy/tajny-lodni-denik-77197

Louisa May Alcott: Malé ženy

Kniha je určena dospívajícím dívkám. Jedná se o dívčí román americké autorky zasazený do doby prvního roku války Severu proti Jihu. Vypráví o čtyřech sestrách rozdílných povah, jež pod dohledem starostlivé matky prožívají své první citové zmatky, první přátelství a nejstarší z nich i první milostný cit. Napětí dodává příběhu starost rodiny o otce, který je ve válce, a posléze jeho šťastný návrat.

Obrázek 3: Luisa May Alcottová: Malé ženy, 1919

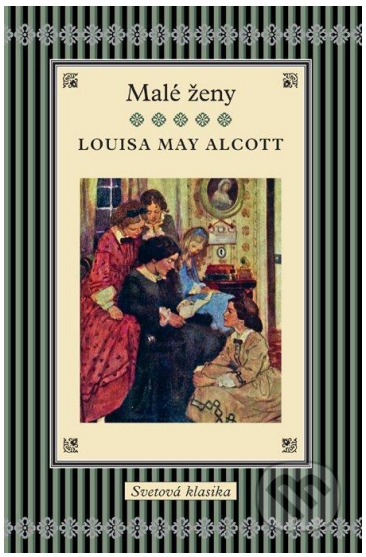

Zdroj:[45]

[45] Kniha: Malé ženy (Louisa May Alcott) | Martinus.cz. *Martinus.cz − Tisíce příběhů. Jedno knihkupectví.* | *Martinus.cz* [online]. Copyright © 2000 [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.martinus.cz/?uItem=102762

Sue Townsendová: Deníky Adriana Molea

Knižní série vypráví o věčném smolaři a outsiderovi, který s přibývajícími příběhy stárne. V první knize jako třináctiletý mladík začínaje a v posledním vydání knihy, jako třicetiletý, konče. Jeho život provázejí různé příhody a strasti obyčejného života, které se objevují v jednotlivých etapách života mladíka. Kniha je určená pro mládež.

Obrázek 5: Sue Townsendová: Deníky Adriana Molea (knižní série, 8 knih), 1988

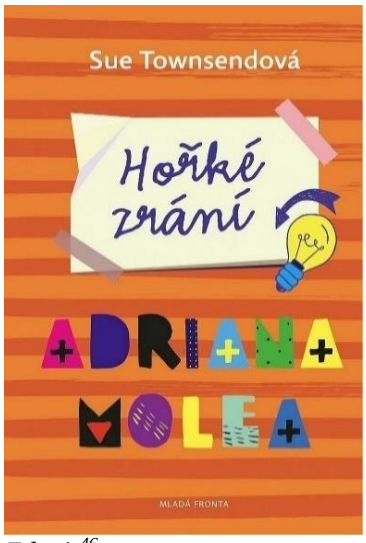

Zdroj:[46]

[46] Deníky Adriana Molea: Hořké zrání Adriana Molea − Sue Townsend | Databáze knih. *Knihy* | *Databáze knih* [online]. Copyright © 2008 [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/knihy/horke-zrani-adriana-molea-348051

Jiří Urban: Deník malé blondýnky

Knižní série je obdobou knihy Malého poseroutky, která je určená dívkám od devíti let. Vypráví o jedenáctileté blonďaté dívence jménem Šárka. Deník začíná psát, když ho dostala od maminky k narozeninám. Píše o svých příhodách každodenního života tak jako mnoho dalších dívek v tomto věku.

Obrázek 6: Jiří Urban: Deník malé blondýnky (knižní série, 5 knih), 2015

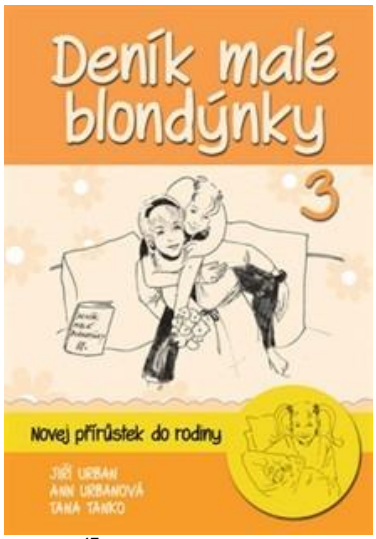

Zdroj:[47]

[47] Deník malé blondýnky: Deník malé blondýnky 3 − Novej přírůstek do rodiny − Jiří Urban | Databáze knih. *Knihy | Databáze knih* [online]. Copyright © 2008 [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/knihy/denik-male-blondynky-3-novej-prirustek-do-rodiny-225085

Jeff Kinney: Deník malého poseroutky

Tato deníková série je vyprávěním jedenáctiletého neprůbojného a nepříliš oblíbeného mladíka Grega Heffleyho. Greg ve svém deníku zapisuje příhody ze svého dospívajícího života, kterým prochází každý z nás. Knižní série je určena mladším čtenářům asi od 9 let. Ale pobaví i dospělé, kteří se v mladíkovi vidí, jako když jim bylo kdysi také jedenáct.

Obrázek 7: Jeff Kinney: Deník malého poseroutky (knižní série, 15 knih), 2009

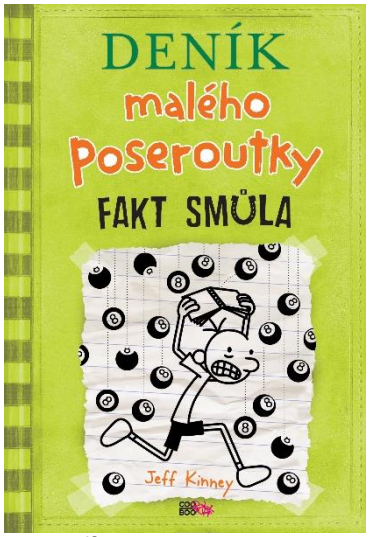

Zdroj:[48]

[48] Deník malého poseroutky 8 − Fakt smůla | Albatrosmedia.cz. *Albatrosmedia.cz − knihy, internetové knihkupectví | Albatrosmedia.cz* [online]. Copyright © Albatrosmedia.cz, Albatros Media a.s. [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.albatrosmedia.cz/tituly/19226350/denik-maleho-poseroutky-8-fakt-smula/

Rachel Renée Russellová: Deník Mimoňky

Kniha Deník Mimoňky je ztvárněná jako vlastní deník Nikki J. Maxwellové. Tahle slečna je obyčejná holka, která už chodí na druhý stupeň a prožívá spoustu příhod z obyčejného života. Ať už s kamarádkami nebo klukem, který se jí líbí. Ve škole má také úhlavní nepřítelkyni MacKenzie, neoblíbenější holku na škole, která se jí snaží škodit, kde může. Nikki J. Maxwellovou tak nazývá „Mimoňkou“. Kniha je určená dívkám od devíti let.

Obrázek 8: Rachel Renée Russellová: Deník Mimoňky (knižní série, 12 knih), 2011

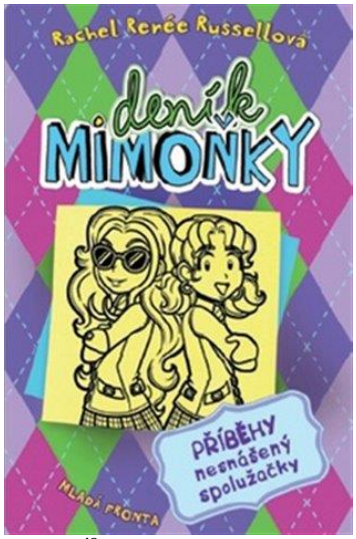

Zdroj:[49]

[49] Deník Mimoňky. Příběhy nesnášený spolužačky − Rachel Renée Russellová | Knihy.ABZ.cz. *Knihy.ABZ.cz – obchod s příběhy* [online]. Copyright © [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://knihy.abz.cz/prodej/denik-mimonky-11-pribehy-nesnaseny-spoluzacky

Marcus Emerson: Deník nindži ze šestky

Kniha je deníkem jedenáctiletého chlapce šesté třídy Chaseho Coopera. Chase se dostane do nové školy, kde zná jen svou sestřenici. Deník píše jako varování před nebezpečím stát se ninjou jako on. Dříve, než se dostal do klanu mezi ninji, byl jen další hubený kluk na škole. Kniha je určena dětem ve věku devíti až dvanácti let.

Obrázek 10: Marcus Emerson: Deník nindži ze šestky (knižní série, 4 knihy), 2016

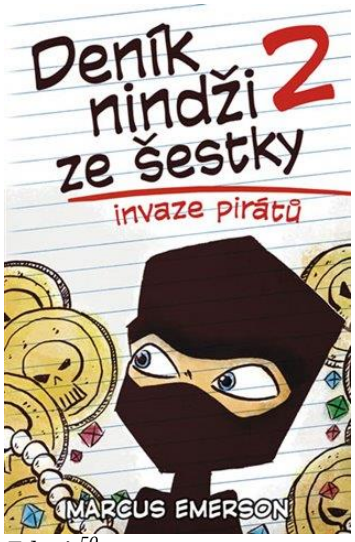

Zdroj:[50]

[50] Deník nindži ze šestky 2 − Marcus Emerson | KOSMAS.cz − vaše internetové knihkupectví. KOSMAS.cz – vaše internetové knihkupectví [online]. Copyright © [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.kosmas.cz/knihy/216966/denik-nindzi-ze-sestky-2/

Tim Collins: Deník úúúplně obyčejného upíra

Tato kniha pojednává o (ne)obyčejném upírovi jménem Nigel Mullet, který se proměnil v upíra, když mu bylo patnáct. Upírem už je celých osmnáct let. Tento věk s sebou přináší fyzické změny, se kterými se mladík snaží vyrovnat, ale i změnu pohledu na dívky. Rád by získal svou životní lásku Chloe. Řeší i problémy s rodiči, kteří jsou pro něj trapní. Kniha je určena starším dětem od jedenácti let.

Obrázek 11: Tim Collins: Deník úúúplně obyčejného upíra (knižní série, 2 knihy), 2012

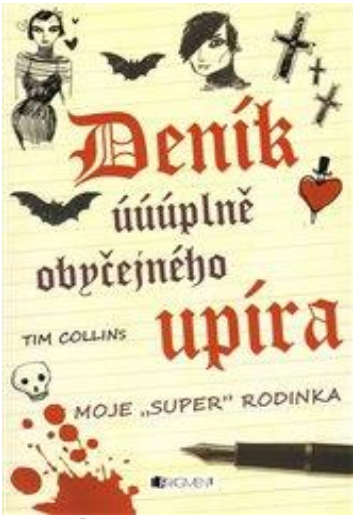

Zdroj:[51]

[51] Deník úúúplně obyčejného upíra − Tim Collins | *KOSMAS.cz − vaše internetové knihkupectví. KOSMAS.cz – vaše internetové knihkupectví* [online]. Copyright © [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.kosmas.cz/knihy/169314/denik-uuuplne-obycejneho-upira/

Cube Kid: Deník malého Minecrafťáka

Svůj život ve vesnici „Minecraftii“ popisuje dvanáctiletý chlapec jménem Minus. Jako většina obyvatel se má stát farmářem, až vyroste. On ale chce utéct. Touží být bojovníkem, jako je Steve. Ti bojují proti mobům. Touží se dostat mezi pět nejlepších studentů, kteří budou vybráni na trénink bojovníků, a chystá se pro to udělat vše. Tato kniha vznikla na námět počítačové hry „Minecraft“. Jedná se o fiktivně vytvořené prostředí a postavy, které si žijí ve svém světě. Kniha je určena dětem staršího školního věku.

Obrázek 12: Cube Kid: Deník malého Minecrafťáka (knižní série, 3 knihy), 2016

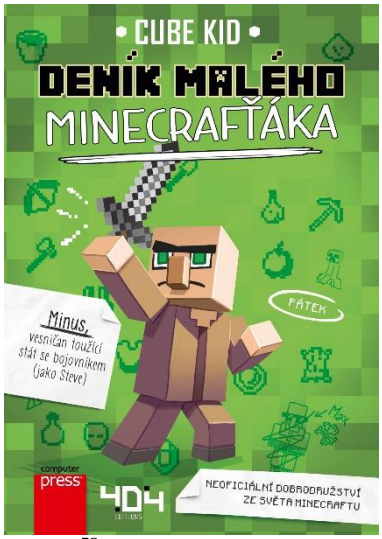

Zdroj:[52]

[52] Deník malého Minecrafťáka | Albatrosmedia.cz. *Albatrosmedia.cz – knihy, internetové knihkupectví | Albatrosmedia.cz* [online]. Copyright © Albatrosmedia.cz, Albatros Media a.s. [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.albatrosmedia.cz/tituly/34690191/denik-maleho-minecraftaka/

Oldřiška Ciprová: Deník praštěný ségry a šílenýho bráchy

Tento deník psaný devítiletými dvojčaty Olivií a Oliverem pojednává o jejich životě ve škole, mezi partami kamarádů a v harmonické rodině. V knize se žádné zásadní problémy neřeší. Dvojčata píšou o svých kamarádech, spolužácích, rodičích a učitelích. Žijí obyčejný život s nevšedními zážitky ze školy a z domova. Tento deník má působit jako terapie doporučená psycholožkou, kterou dvojčata navštěvují. Kniha je určená děvčatům i chlapcům od osmi let.

Obrázek 13: Oldřiška Ciprová: Deník praštěný ségry a šílenýho bráchy, 2015

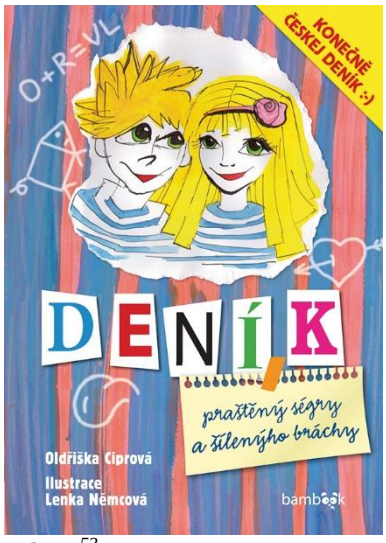

Zdroj:[53]

[53] *Knihy a eknihy – Grada* [online]. Copyright © [cit. 2. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.grada.cz/denik-prasteny-segry-a-silenyho-brachy-8968

Jim Benton: Můj milý deníčku

Kniha je deníkem dívky Jamie, která právě nastoupila na druhý stupeň základní školy. Ve svém deníku zachycuje svůj školní a rodinný život. Má totiž pocit, že se všichni kolem ní zbláznili. Jak učitelé ve škole, tak rodiče i kamarádky. Kniha je určená pro děti staršího školního věku.

Obrázek 14: Jim Benton: Můj milý deníčku (knižní série, 18 knih), 2012

Zdroj:[54]

[54] *Fragment – Můj milý deníčku (2.rok) – Zase ta škola! Fakt je to nutný?* [online]. Copyright © [cit. 2. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.fragment.cz/muj-mily-denicku-2-rok-zase-ta-skola-fakt-je-to-nutny/

C. D. Payne: Mládí v hajzlu

Knihou určenou dospívajícím čtenářům je deník Nicka Twispa, který žije v Kalifornii. U jezera Clear Lake se zamiluje do své životní lásky Sheeny. Dlouho usiluje o její přízeň, a tím se mu svět začíná hroutit pod rukama. Dokonce jej hledá i FBI, následně je i na několik let uvězněn. Jedny z posledních dílů vypráví o Nickově bratrovi a také synovi.

Obrázek 15: C. D. Payne: Mládí v hajzlu (knižní série, 8 knih), 1995

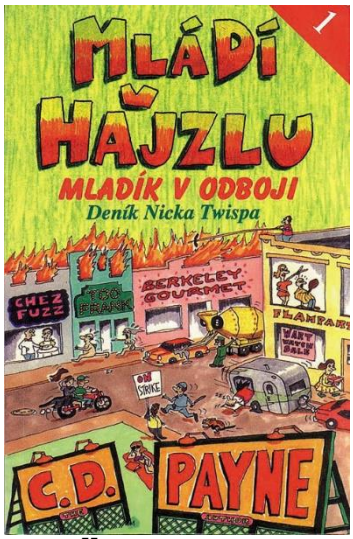

Zdroj:[55]

[55] Mládí v hajzlu 1 − Nakladatelství JOTA. *Nakladatelství JOTA* [online]. Copyright © 2017, Všechna práva vyhrazena, [cit. 2. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.jota.cz/mladi-v-hajzlu-1

H. N. Kowitt: Prokletí trapáků

Kniha je deníkem Dennyho, který je smolař. Celá škola si o něm totiž myslí, že je „trapák“. Soudí tak podle baseballového zápasu, který zkazil. Od té doby si Denny myslí, že ho celá škola nenávidí. Kniha je určena pro děti staršího školního věku.

Obrázek 16: H. N. Kowitt: Prokletí trapáků (knižní série, 4 knihy), 2013

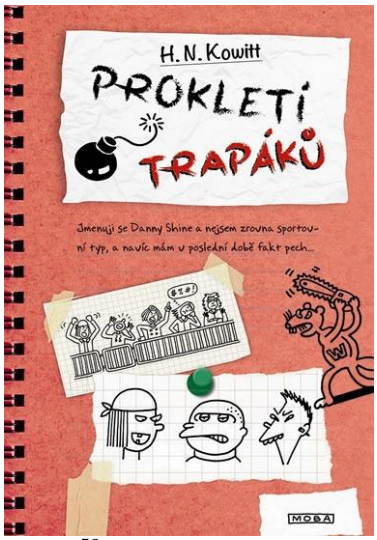

Zdroj:[56]

[56] *Knihy | Databáze knih* [online]. Copyright © [cit. 2.12.2017]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/images_books/21_/217991/big_prokleti-trapaku-217991.jpg

1.5. Jazykové prostředky psaného a mluveného projevu

V následující kapitole se budu zabývat rozdíly mezi komunikací mluvenou a psanou a jejich stylizací. Popíšu jednotlivá kritéria obou komunikací, představím jazykové prostředky mluvené a psané komunikace a uvedu také příklady používaných výrazů dnešní mládeže.

Vztah mezi písemným a mluveným textem je komplikovaný. Chceme-li charakterizovat podstatné vlastnosti mluveného textu, nemůžeme se odpoutat od představy, jakou máme o charakteristických vlastnostech textu písemného. Při charakteristice textu písemného se omezujeme většinou na to, že identifikujeme rysy připomínající mluvenost, které se snažíme vyloučit. Je tomu tak proto, že každý, i profesionální uživatel jazyka, je vyškolen k práci s písemnými texty a má o nich jisté teoretické znalosti a je zvyklý dodržovat určité normy při jejich vytváření. Naproti tomu mluvené texty ovládáme neuvědoměle, bez teoretického poučení o jejich výstavbě. Z toho plyne i představa, že písemný text je správný (spisovný a mluvený může být nesprávný (nespisovný)). Rozdíly ve výstavbě písemných a mluvených textů jsou ovšem zcela přirozené a jsou důsledkem rozdílných podmínek, za nichž oba druhy textů vznikají.[57]

Rozdíl mezi projevy mluvenými a psanými, podle KRČMOVÉ (2005), v němž komunikace probíhá, vychází již z prvotního procesu osvojování jazyka, jazyka mateřského, přirozenou cestou v kontaktu s celkem národního jazyka. Zatímco produkce písemných projevů je osvojována řízeným didaktickým procesem ve školách, a je tak vázána primárně na jazyk spisovný. Autorka soudí, že volba kódu, rozhodování o mluvenosti nebo psanosti, není ve skutečnosti slohotvorným činitelem srovnatelným s ostatními činiteli, které na styl komunikátu působí. [58]

Podstatné pro tuto práci je rozlišit komunikaci mluvenou a komunikaci písemnou. Musíme vzít v úvahu i přechodové oblasti mezi písemnou a mluvenou řečí, např. improvizované vzkazy – zapsaná ústní sdělení, nebo naopak televizní diskuse na odborné téma, v nichž je mnoho rysů projevů písemných. Tyto projevy jsou protikladem dalších písemných projevů, za které považujeme ovšem i komunikáty čtené (čtené slavnostní

[57] MÜLLEROVÁ, Olga. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. Praha: Academia, 1994. Studie a práce lingvistické. ISBN 80-200-0489-0.

[58] KRČMOVÁ, Marie et al. *Mluvenost a psanost jako slohotvorní činitelé*. Linguistica online, 2005.

projevy, přednášky, referáty atp.). V tomto případě se jedná o písemné projevy ústně realizované. Rozlišujeme tedy: a) písemnou a mluvenou komunikaci (písemný a mluvený projev / text) a za b) psanou formu mluvené komunikace (mluveného projevu, textu) a ústní formu písemné komunikace (písemného projevu, textu). V mém případě se budu v práci zabývat psanou formou mluvené komunikace (mluveného projevu).

Dalším důležitým rysem písemných a mluvených projevů je jejich vztah k monologičnosti/dialogičnosti. Lze ji chápat jednak jako charakteristiku textu z hlediska výměny komunikačních rolí mluvčího a posluchače a jednak jako míru vztahu k recipientovi textu vyjádřeného explicitně. Zatímco mluvený a písemný text se výrazně odlišuje způsobem materiální realizace, je obtížné vést nějakou zřetelnější hranici mezi texty dialogickými a monologickými. Každý dialog se může přechodně změnit v monolog jednoho z mluvčích. Příkladem této přechodné monologizace dialogu je vypravování průběhu společenské konverzace.

U projevů monologických, které vznikají jako mluvené, tzn. nejde jen o ústní realizaci projevu písemného, hraje někdy roli jistý druh připravenosti nebo opakovanosti. Důležité jsou také znalosti mluvčího o tématu, o kterém hovoří, a to, jestli je mu blízké či vzdálené, příjemné nebo nepříjemné.

Při produkci nebo recepci písemného a mluveného textu musíme počítat s rozdílností způsobenou jistou asymetričností výskytu zmíněných dvou příznaků – písemnosti/mluvenosti a monologičnosti/dialogičnosti.

„Produktor textu užije písemnou nebo mluvenou formu jazyka na základě vlastního rozhodnutí, záměru, je však při něm ještě ovlivňován komunikační situací v tom smyslu, že přítomnost recipienta předpokládá spíše mluvenou komunikaci (konstelace partnerů komunikační situace působí pak na směřování k dialogičnosti či monologičnosti), jeho nepřítomnost, eventuálně neurčitost předpokládá spíše komunikaci písemnou a spíše monologickou. Různé komunikační situace ovlivňují komunikaci tak výrazně, že vznikají texty, v nichž se rysy písemnosti/mluvenosti a dialogičnosti/monologičnosti kříží.“ (MÜLLEROVÁ, 1994, s. 29)

Komunikační situace a rozhodnutí autora má dalekosáhlé důsledky pro výběr a podobu výrazových prostředků. Grafické nebo zvukové ztvárnění textu je nejnápadnějším znakem odlišujícím písemný a mluvený text. Podstatné odlišnosti ve způsobu prezentace obsahu v obou druzích textu jsou v jejich syntaktické a textové výstavbě. Tyto rozdíly jsou způsobeny již řečenými podmínkami, za nichž autor formuje myšlenkové obsahy výrazovými prostředky a dále tuto volbu výrazových prostředků

přizpůsobuje příslušné komunikační situaci tak, aby byla jazyková složka komunikace v souladu s působením jejích pragmatických, sociálních a psychických momentů. Dalším rozdílným znakem je užití takových výrazových prostředků, které specifikují textový typ např. pro vypravování, imitování přímé řeči, střídání přítomného a minulého slovesného času, dále se v něm uplatňují prostředky vyskytující se i v jiných typech textů, např. signály navazování, zaplnění a nezaplněné pauzy atd.

Výsledek produkce písemného a mluveného textu je závislý na míře účasti paraverbálních a neverbálních složek komunikace. V písemném textu jsou významy, sdělované v textu mluveném neverbálně nebo paraverbálně, „zašifrovány" do prostředků jazykových a jejich uchopitelnost není přímá. Písemný text má ovšem své specifické způsoby vyjadřování, odpovídající paraverbální a neverbální složce mluvené komunikace, např. typy písma, možnosti různého prostorového uspořádání, interpunkční znaménka atp. V projevu mluveném při popisu syntaktické výstavby vycházíme ze zvukového průběhu textu, ze syntaktických vztahů mezi lexikálními jednotkami a z obsahověpragmatického uspořádání.[59]

Rozhodujícím rozdílem mezi písemnými a mluvenými texty je způsob produkce textu a její podmínky, které jsou pro oba druhy textů rozdílné. V textu, který vzniká jako mluvený, se mohou ve značné míře vyskytnout obraty, termíny, konstrukce přejímané z projevů písemných. Ale celková stavba textu i jeho syntaktická výstavba svědčí o tom, že jde o text skutečně mluvený. Příkladem jsou tzv. opravy a dvojí vyjádření v mluveném projevu. Za opravu považujeme případy, kdy jde o dvojí pojmenování totožného, (přičemž druhý výraz opravuje, zpřesňuje, lépe vystihuje to, co bylo označeno výrazem prvním), o korekturu jde tehdy, když druhý výraz označuje jinou (referenčně odlišnou) skutečnost než výraz první, např. „*Zavolej sestru, či vlastně matku*".[60]

„Jako opravy označujeme řadu dosti různorodých způsobů, jakými mluvčí překonávají formulační potíže (nedostatky, neúspěchy) vznikající při verbalizaci sdělovaných věcných obsahů. Formulační potíže se mohou týkat jednak formy sdělení, např. jednotlivých gramatických tvarů, jednak obsahu a významu sdělení." (MÜLLEROVÁ, 1994, s. 95)

[59] MÜLLEROVÁ, Olga. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. Praha: Academia, 1994. Studie a práce lingvistické. ISBN 80-200-0489-0.

[60] Tamtéž.

Řečové či dialogické projevy, které probíhají v běžných normálních komunikačních situacích, nazýváme běžnou mluvou nebo běžně mluveným projevem. Chloupek (1986, s. 11), vymezuje běžnou mluvu (běžně mluvený projev) jako *„soubor jazykových prostředků (spisovných i nespisovných) užívaných při běžné mluvené komunikaci“*.

Za nejdůležitější kritérium ve specifikaci mluvené komunikace považujeme spontánnost/vázanost. Jedná se o dva krajní póly mluvené komunikace, na jedné straně maximální volnost a na druhé straně maximální omezení, svázání, spoutání komunikace. Je vyvolána komplexem faktorů komunikační situace a lze ji podle potřeby spojovat s dalšími často uváděnými kritérii jako oficiálnost/neoficiálnost, oficióznost/neoficióznost, veřejnost/soukromost (intimnost, důvěrnost), připravenost/nepřipravenost, řízenost/neřízenost (improvizovanost). Těmito kritérii bývá často klasifikována buď spontánní komunikace (neoficiální, soukromá, nepřipravená, řízená), nebo komunikace vázaná (oficiální, veřejná, řízená).

K uvedeným vlastnostem spontánních/vázaných projevů se ještě vztahuje jejich jazyková charakteristika vyjádřená pojmenováním spisovnost/nespisovnost. U spontánních projevů spíše očekáváme užívání nespisovných (především hláskoslovných, morfologických a lexikálních jazykových prostředků, zatímco u projevů vázaných jsou po stránce hláskoslovné, morfologické a lexikální spíše spisovné. Tuto syntaktickou výstavbu obou druhů projevů z hlediska spisovnosti/nespisovnosti nelze ovšem dost dobře posuzovat. Nemusí tomu ovšem tak být vždy, a kromě toho mezi typicky spontánní a typicky vázanou komunikací je přechod plynulý.[61]

„Specifičnost obou těchto forem je způsobena především odlišnými podmínkami produkce příslušných textů. Ty mají vliv zejména na syntaktickou a textovou výstavbu písemných a mluvených projevů.“ (MÜLLEROVÁ, 1994, s. 25)

Souhrn jednotlivých rysů, shod a rozdílů mluvených a písemných projevů uvádím v následujícím přehledu:[62]

[61] MÜLLEROVÁ, Olga. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. Praha: Academia, 1994. Studie a práce lingvistické. ISBN 80-200-0489-0.

[62] Zápisky – jazyk | Milujeme češtinu. *Milujeme češtinu* [online]. Copyright © 2018 Hedvika Landová [cit. 16.04.2018]. Dostupné z: http://www.milujemecestinu.cz/zapisky-jazyk_cs.htm

Mluvený projev

- neopakovatelný, jedinečný, váže se na konkrétní situaci
- rozlišujeme:
  přímý (udržuje kontakt s adresátem) a **nepřímý** mluvený projev (rozhlas, televize, CD s mluveným slovem)
- **primárně mluvený** (běžná komunikace, přímý kontakt mluvčího a adresáta) a **sekundárně mluvený** projev – předpřipravený písemně (proslov, přednáška)
- **připravený** úplně nebo částečně (referát, slavnostní přípitek) a **nepřipravený** (osobní rozhovor)

Jazykové prostředky v mluveném projevu:

- spisovné a hovorové výrazy
- nespisovná slova (běžná mluva)
- elipsy (výpustky), nedořečené věty
- méně promyšlená stavba vět a méně promyšlený výběr slov
- jednodušší stavba vět, kratší souvětí
- opakování slov, myšlenek
- citové zabarvení
- odbočky od tématu, bližší vysvětlování, vkládání informací
- parajazykové prostředky, tzn. zvukové: důraz, síla hlasu, intonace, frázování (členění, pauzy, tempo, rytmus)
- mimojazykové prostředky: posunky, gesta, mimika obličeje, postoj, pohyby

- **výhody:** působivost na city, přesvědčivost, úzká spojitost se situací
- **nevýhody:** posluchač vnímá sluchově (bezprostředně), ale nemůže se k řečenému vracet

- prvky mluvených projevů se projevují také v osobní korespondenci, jako snaha napodobit mluvenou řeč

Písemný projev

- vzniká na základě ucelené představy (úplnosti)
- písemný projev může být: **psaný**, **tištěný** (zpravidla monologický a má veřejný charakter)

Jazykové prostředky v písemném projevu:

- spisovné, stylově neutrální až knižní
- výběr jazykových prostředků je uvědomělý
- promyšlená a přiměřená stylizace, výstižné výpovědi
- přehledné členění textu, plynulá návaznost úseků a celků
- větší sevřenost, zhuštěnost (kondenzace) vyjádření
- v uměleckém textu prostředky spisovné i nespisovné

- **výhody**: čtenář čte po částech, může se zamyslet, k přečtenému se vracet; snadnější orientace v textu
- **nevýhody:** kontakt mezi autorem a adresátem není přímý, není vázán na aktuální situaci – méně živý než mluvený projev

Mluvenost v psaných projevech můžeme nahradit využitím **prostředků grafických** – některé odpovídají zvukovým prostředkům mluvené řeči: smajlíci, více vykřičníků; znaky . , ? ! (odpovídající intonaci vět); různé typy písma (antikva, kurzíva); velikost písma (majuskule, minuskule); typ, podtržení, střídání barev; proložení, ztučnění písma – odpovídá důrazu. Lexikálně nebo opisem lze nahradit mimojazykové prostředky (rychle vyhrkl, svraštil čelo). Nelze označit tempo, sílu, zbarvení hlasu. Dále můžeme ještě rozlišit neverbální – nonverbální komunikaci, tzv. „mluvení“ pomocí těla a mimojazykové prostředky.

V mluvené komunikaci současné mládeže můžeme sledovat tendence k přejímání slov z angličtiny. Podle lingvistických výzkumů z roku 2005, které se zabývaly problematikou slangů mládeže ve věku 11–15 let, pod garancí Ústavu pro jazyk český AV ČR, se zjistilo několik následujících faktů. U žáků základních a středních škol, kteří byli průzkumu podrobeni, se ukázala odlišnost ve vyjadřování i regionálně. Žáci moravských krajů užívají některé výrazy jinak než žáci z krajů ostatních. Např. výraz

označující obdiv a uznání „seš borec“ byl směřován více k Praze a výraz „seš hustej“ užívají žáci v Plzeňském kraji nebo v Kraji Vysočina. Dále se tito žáci shodně domnívají, že v dnešní době se bez vulgarismů nelze vyjadřovat. Z výzkumů také vyplývá, že značný vliv na původ vybraných výrazů má anglický jazyk a média, zejména televize. Anglicismy ovládly u nás, stejně jako všude ve světě, za poměrně krátkou dobu sféru hudby, výpočetní techniky, sportu, žurnalistiky, zábavního průmyslu, televize i reklamy a podstatně ovlivnily i slovník současné dospívající mládeže. Pokud posuzujeme přejímky z hlediska příslušnosti k útvarům národního jazyka, dospějeme ke zjištění, že především v posledních několika letech se přejatá slova užívají v rovině nespisovného jazyka.[63]

Příklad výrazů užívaných mládeží uvádí JECHOVÁ (2008):

„Soráč, já nechtěl. Sorka, se nejvíc omlouvám. To byla ale hitovka! Nejlepší je být free a cool. To je ale freecoolin. Tyhle hadry nejsou vůbec in! Viděl si ho, vždyť valil jointa, skejťák jeden blbej. To má být jako dobrej joke? Vždyť to vůbec není funny! Nehul Spartky, je to děsnej shit. Nesnáším Prahu, fuck off Praha! Nemáš lístek navíc? Hm, tak zas pojedu na blacka. Po škole zapařím Dooma. Sekne jí to, je fakt in. Hmm, je king (ve smyslu „fakt dobrej“). Je úplně out. Je sexy. Mám se fajn, super. Je to OK.“

Jako kontrast uvádím ještě pro příklad vyjadřování dnešních dívek, které jsou ovlivňovány např. dívčími časopisy. Tyto časopisy se k nim snaží přiblížit a promlouvat jako jejich nejlepší kamarádka. Cituji dle Kláry Talašové, která se zabývala zájmem o populární tiskoviny typu Dívka či Bravo Girl dospívajícími dívkami a provádí jejich rozbor na jejích webových stránkách:

„Celkově tento druh periodik navozuje étos intenzivní péče o sebe sama, hédonistického užívání si života, a to především prostřednictvím konzumu, tedy nákupu věcí potřebných k vlastnímu zkrášlení a zatraktivnění. Dívčí časopis má podobu nejlepší kamarádky, která dokáže čtenářce vždy vhodně (ne-li přímo nejlépe) poradit. Proto mnoho časopisů svým čtenářkám zásadně tyká – „Tvá Dívka nejlépe ví, co si obléknout na party. Čti a budeš ta nejkrásnější ze všech...“ K tomuto účelu slouží především tykání a často užívaná forma je i dialog. Tak se setkáme např. s typickými pasážemi „Milá dívko (čtenářko), Tvůj věrný rádce Ti přináší nejžhavější tipy pro tvůj sexy look, pomůže Ti uskutečnit tvé nejtajnější představy, najít vysněného prince.“ Nebo též „Tvůj

[63] JECHOVÁ, Kateřina. *Lexikální jednotky v mluvě současné české mládeže*. Čeština-jazyk slovanský, 3.

nejvěrnější společník je tu opět pro Tebe, aby Ti nabídl supertestík, či poradil, v čem na páteční party... “[64]

[64] [online]. Copyright © 2017 eStránky.cz [cit. 12.04.2018]. Dostupné z: http://www.rozumimti.estranky.cz/clanky/duse/casopisy-pro-mlade-slecny---peklo-nebo-raj_.html

1.6. Stylizace jazyka v knihách pro děti a mládež

V literárních dílech pro děti a mládež je důležité, aby autor bral v potaz tzv. dětský aspekt, o kterém jsme mluvili v kapitole 1.3. Žánry a jejich systém v literatuře pro děti a mládež. Dětský aspekt definuje Uličný jako „*respektování zájmů a zvláštností dětské psychiky v řeči k dětem a v dětské literatuře. Charakterizuje ho tón řeči výběr slov, motivů a způsob argumentace, kresba postav, způsob a směr rozvíjení děje s uvedeným zřetelem*.“ (ULIČNÝ, 1987; s. 8)

Během prvních dvou let se děti učí zvládat techniku písma. Jejich schopnost se vyjadřovat písemně ale ještě není tak vyvinutá. Je pro ně těžké graficky zvládnout psaný text a dále dokázat dekódovat znaky do obsahu. Mladší školáci se více soustředí na správnost psaného textu než na obsah. Dokážou chronologicky popsat průběh děje, popis nebo subjektivní hodnocení. Ve třetím ročníku už by měli pochopit logiku uspořádání slov ve větě a musí znát význam použitých slov, správně volit gramatické tvary, aby věta neztrácela smysl. Asi kolem deseti let začínají děti chápat emoční ambivalenci. Uvědomují si, že lidé mohou mít protikladné nebo smíšené pocity, tj. že se pozitivní a negativní pocity mohou setkat současně a mohou se vztahovat ke stejnému objektu či situaci. Ve školním věku se zlepšuje schopnost rozpoznávat pocity a emoce druhých lidí. Děti si dokážou představit, jak se mohou druzí v daném okamžiku cítit.[65]

Aspekt dítěte a aspekt mladých má další „subaspekty“, které odpovídají zvláštnostem věkových rozdílů. Ve své práci se budu více zabývat subaspektům jazykového stylu dětí staršího školního věku, pro jejichž věkovou kategorii jsem analyzované knihy vybrala. Mezi takové aspekty patří především způsob vyjadřování připomínající mluvený jazyk dětí a mládeže.[66]

„K vlastním specifickým jazykovým prostředkům vyjadřování dětského aspektu lze počítat (s jistou nepřesností) jevy specifické dětské jazykové hry, nonsensu a komiky. Prostředky dětské, přesněji na dítě orientované hry, komiky, humoru a nonsensu jsou

[65] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání.* Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

[66] ULIČNÝ, Oldřich. *Prostor pro jazyk a styl: lingvistické analýzy současné české prózy pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1987

především lexikální a frazeologické inovace, tj. novotvoření stylizované v duchu hravého dětského vytváření nových slov a sousloví.“ (ULIČNÝ, 1987; str. 247)

1.6.1. *Příznačnost a odraz jazykově stylových rysů v knihách pro děti a mládež*

Český národní jazyk ve své funkční mnohovrstevnatosti je v neustálém vývoji jak v oblasti hláskové, tak tvarové. Rozdíly mezi jednotlivými nářečími pozvolna ustupují, vzniká tzv. přechodné pásmo mezi nářečími a jazykem spisovným. Interdialekt neboli nadnářečí vzniká pronikáním spisovného jazyka do tradičního nářečí. V českém jazyce hovoříme o obecné češtině. Dnes je považována za celonárodní nespisovný útvar. Svůj podíl na tom mají i masmédia, která ji začala používat ve sdělovacích prostředcích. Z dalších útvarů národního jazyka využíváme tzv. dialektů sociálních (slangů, argotů apod.), musíme ale rozlišovat projevy umělecké stylové oblasti, jejichž stylotvorný umělecký charakter textu tvoří jazykové prostředky ze všech útvarů národního jazyka.

Současná próza pro děti a mládež se ve využívání jazykových prostředků vyznačuje velkou pestrostí. Jde o prostředky většiny územně i sociálně vymezených útvarů národního jazyka a všech jeho funkčních stylů. Můžeme zde zachytit také prostředky lišící se dobou výskytu, emocionálním zabarvením, expresivitou i původem. Užívá se zde i prostředků z jazyků cizích, neologismů a slangů.[67]

„Aspekt mládí je často ztvárňován moderními prostředky textové výstavby. Polopřímá, nevlastní přímá a smíšená řeč, stírání hranic mezi pásmem autorské řeči a řečí postav, subjektivizace autorské řeči a další postupy jsou vhodnými prostředky pro vyjadřování zmatků. Nejistoty, nevyrovnanosti i vyvíjející se hluboké citovosti dospívajících.“ (ULIČNÝ, 1987; s. 248)

V dospívajícím věku jsou děti vnitřně citově rozervané a plné emocí, mají proto velkou touhu vyjadřovat své pocity. Ale ne každému. Často se uzavírají do sebe, mezi vrstevníky. Svoje pocity rádi píšou do deníčků a doufají, že si je nikdo nepřečte. Tento pocit sebevyjadřování je v próze pro mládež zpodobňován především velkou

[67] ULIČNÝ, Oldřich. *Prostor pro jazyk a styl: lingvistické analýzy současné české prózy pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1987.

expresivitou, užíváním nespisovných prostředků jako vyjádřením vzdoru, expresivním vyzněním spisovnosti při vyjadřování tajemství.[68]

V době rozmachu elektronické komunikace se tradiční pohled na rozdíl mezi komunikáty mluvené a psané značně proměňuje. Pro psaný text je obvykle příznačná připravenost, větší formálnost, složitější tematika, uspořádanost, složitější souvětí, komplexní syntaktické struktury. Psaný projev má většinou charakter monologický. Pokud ale přihlédneme k žánru deníků, můžeme zde najít mnoho dialogů popisujících určitou situaci, nebo jsou tyto dialogy převedeny do polopřímé a nevlastní přímé řeči. Pro mluvené projevy je oproti psaným příznačná nepřipravenost, spontánnost, neformálnost, jednodušší tematika, silná vazba na právě probíhající situaci, subjektivnost, dynamičnost, emocionální zaujetí, menší organizovanost a uspořádanost. Je pro ně charakteristické časté opakování výrazů, korektury, přídatné výrazy (tzv. „vycpávky“). Z hlediska současného používání výrazů se v psaných i mluvených projevech používají různé nové zkratky a neologismy užívané pro časovou úsporu a úsporu délky textu.

Styl mluvených projevů může pronikat do psaných projevů ve čtyřech oblastech jazykových, a to v oblasti syntaxe, lexika, tvarosloví a hláskosloví. Další oblast je tzv. parajazyková. V oblasti syntaktické si všímáme toho, jestli jsou věty dokončené, jestli obsahují souvětí souřadná a poměry slučovací. Prostřednictvím nespisovných výrazů (neologismů, expresivních výrazů, slangových výrazů) proniká styl mluvených projevů do psaných v oblasti lexikální. Můžeme sem zařadit i používání citoslovcí v textu. Oblast hláskosloví a tvarosloví jsou potom hlavní pro specifika obecné češtiny, která je mluveným projevům vlastní.[69]

[68] ULIČNÝ, Oldřich. *Prostor pro jazyk a styl: lingvistické analýzy současné české prózy pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1987.

[69] Projevy mluvené a psané | Nový encyklopedický slovník češtiny. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Copyright © Masarykova univerzita, Brno 2012 [cit. 2. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/PROJEVY%20MLUVEN%C3%89%20A%20PSAN%C3%89

2. Praktická část

2.1. Metodologie výzkumu

V praktické části své diplomové se budu věnovat analýze jazykových a obsahových prostředků ve vybraných knihách žánru fiktivních deníků z literatury pro děti a mládež. V praktické části budu tedy pracovat s knihami *Deník malého Minecrafťáka* (Cube Kid – pseudonym autora Erika Gunnara Taylora), *Deník malého poseroutky* (Jeff Kinney), *Deník Mimoňky* (Rachel Renée Russelová) a *Deník praštěný ségry a šílenýho bráchy* (Oldřiška Ciprová).

Většina fiktivních deníků je určena pro děti staršího školního věku. Postavy, jejichž ústy promlouvá autor, jsou ve věku devíti až dvanácti let. Můžeme tedy říci, že jsou určeny stejně starým dětem proto, aby se mohly s postavou ztotožnit. Je zřejmé, že hrdina, o kterém dítě čte, řeší stejné trable a problémy, se kterými nemá zájem se svěřovat hlavně rodičům. Čtenář má tak možnost nahlédnout do života stejně starého chlapce nebo dívky.

Tento výběr knih jsem zvolila pro jejich vzájemnou rozdílnost. *Deník malého Minecrafťáka* se odlišuje od ostatních tím, že nepopisuje život „skutečného" chlapce z lidského světa, ale život fiktivní postavičky z virtuálního prostředí. Chci zjistit, jak moc se jazykově liší od ostatních „nefiktivních" postav. Výběr *Deníku Mimoňky* a *Deník malého poseroutky* mě zaujal z pohledů odlišnosti pohlaví. Zajímá mě, jak se od sebe odlišuje výběr jazykových prostředků použitých autorem v deníku imitujícím řeč chlapce a dívky. Pro výběr těchto knižních titulů jsem se rovněž rozhodla z důvodu největší oblíbenosti mezi fiktivními deníky čtenými dětmi podle soutěže „*Suk – čteme všichni*", ankety o nejoblíbenější knihu pro děti a mládež. Jako poslední jsem do výzkumu zařadila *Deník praštěný ségry a šílenýho bráchy*, protože je napsán českou autorkou. Budu se zajímat o to, jak se jazyk autorky odlišuje od ostatních, amerických, titulů.

2.1.1. *Kvalitativní výzkum: obsahová analýza textů*

Jako výzkumnou metodu využiji nástroje kvalitativního výzkumu, obsahovou analýzu textu. Kvalitativním výzkumem můžeme chápat jakýkoli výzkum, jehož výsledků nedosahujeme pomocí čísel nebo jiných způsobů kvantifikace. Kvalitativní výzkum je jakýsi doplněk výzkumu kvantitativního. Výzkumník pomocí kvalitativního

výzkumu vybírá na začátku výzkumu téma a určuje základní výzkumné otázky, vyhledává a analyzuje informace, které přispívají k osvětlení výzkumných problémů.[70]

„Práce kvalitativního výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva. Výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry. Analýza dat a jejich sběr probíhá současně – výzkumník sbírá data, provede jejich analýzu a podle výsledků se rozhodne, která data potřebuje, a začne znovu se sběrem dat a jejich analýzou." (HENDL, 2012; s. 48)

V obsahové analýze se zabýváme zkoumáním jednotlivých textů (knih) s ohledem na několik vybraných znaků (rozlišujících rysů), jejichž výskyt je zachycován. Konceptuálně analyzujeme kvantifikaci přítomnosti určitého znaku a vzájemné porovnání těchto znaků.[71]

Výzkumný problém mé diplomové práce již vyplývá z jejího názvu: „*Jazykové prostředky ve fiktivních denících jako žánru literatury pro děti a mládež*". Budu tedy analyzovat vybrané tituly po stránce jazykové (stylizace jazyka), obsahové i po stránce výtvarného zpracování. Budu zkoumat, jak moc se můžou deníky lišit od skutečných psaných projevů dětí. S tím souvisí i odlišnost mezi jazykovými prostředky mezi mluveným a psaným projevem. Tyto rozdíly uvádím v kapitole 1.5. Zhodnotím také, do jaké míry se může čtenář s postavou ztotožnit, jak ho může ovlivnit v jeho chování a jednání a jak kniha může působit na čtenáře věkové kategorie, které je určená. Úkolem metodologického výzkumu bude porovnat vybrané knihy jednotlivých titulů a zhodnotit je podle rozlišujících rysů.

[70] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0982-9.

[71] AntropoWeb. *Antropo webzin – Obsahová analýza / formální obsahová analýza / kvantitativní obsahová analýza* [online]. [cit. 2. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.antropoweb.cz/cs/obsahova-analyza-formalni-obsahova-analyza-kvantitativni-obsahova-analyza#_ftn1

2.1.2. *Soupis rozlišujících rysů*[72]

1. **Rozlišující rysy jazyka**
   - jazykové prostředky a jejich funkce (slova spisovná a nespisovná)
   - roviny lexikální, morfologické, syntaktické
   - typy promluv (pásmo vypravěče, monolog, dialog)
   - způsoby vyprávění (přímá, nepřímá, polopřímá řeč)
2. **Rozlišující rysy obsahu**
   - tematická oblast
   - děj a jeho průběh
   - postava
   - prostředí
   - způsob vyprávění
3. **Rozlišující rysy grafické úpravy**
   - rozsah textu a ilustrací
   - vnější úprava
   - obálka
   - grafické členění textu
   - obsahově funkční zaměření ilustrací
   - forma, barevnost ilustrací

[72] KABELE, Jiří, Vladimír SMETÁČEK a Vladimír VOZNIČKA. *Morfologie dětské knihy.* Praha: Albatros, 1981. ISBN 13-785-81.

4. **Sociálně podmíněné rozlišující rysy**

   - autor a název

   - určenost věkové kategorie

5. **Ostatní rozlišující rysy**

   - počet stran, názvy kapitol, délka kapitol, pomocný aparát

   - cena

2.2. Vlastní výzkum

2.2.1. *Cube Kid: Deník malého Minecrafťáka*

O čem kniha pojednává:

Svůj život ve vesnici „Minecraftii“ popisuje dvanáctiletý chlapec jménem Minus. Jako většina obyvatel se má stát farmářem, až vyroste. On ale chce utéct, touží být bojovníkem proti mobům, jako je Steve. Touží se dostat mezi pět nejlepších studentů, kteří budou vybráni na trénink bojovníků, a chystá se pro to udělat vše. Tato kniha vznikla na námět počítačové hry Minecraft. Jedná se o fiktivně vytvořené prostředí a postavy, které si žijí ve svém světě.

Obrázek 17: Obal knihy Deník malého Minecrafťáka

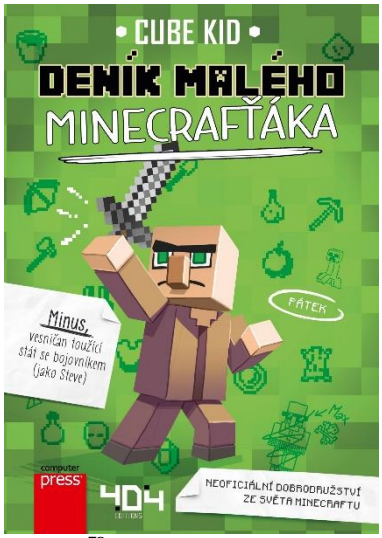

Zdroj: [73]

Úryvek z knihy:

„Dvanáct let. To je věk, kdy vesničané přestávají být dětmi a musejí se naučit nějaké řemeslo. Hodně z nich se zajímá o činnosti jako ‚zemědělství', ‚výroba', ‚architektura'... Mou zdaleka nejoblíbenější činností je ale ‚boj'. Chtěl bych, aby nám k tomu naše škola nabídla víc. Nechci být kovářem nebo řezníkem. Možná knězem…? Nebo taky můžu utéct a stát se dobrodruhem jako Steve. Já ale nikdy neuteču, na to mám moc rád maminku.

[73] Deník malého Minecrafťáka | Albatrosmedia.cz. *Albatrosmedia.cz - knihy, internetové knihkupectví | Albatrosmedia.cz* [online]. Copyright © Albatrosmedia.cz, Albatros Media a.s. [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.albatrosmedia.cz/tituly/34690191/denik-maleho-minecraftaka/

Můj táta je taky docela fajn. Samozřejmě chce, abych se stal farmářem jako on. Život farmáře je ale hodně těžký."[74] (KID, 2016: str. 13)

Obrázek 18: Ukázka z knihy Deník malého Minecrafťáka (str. 13)

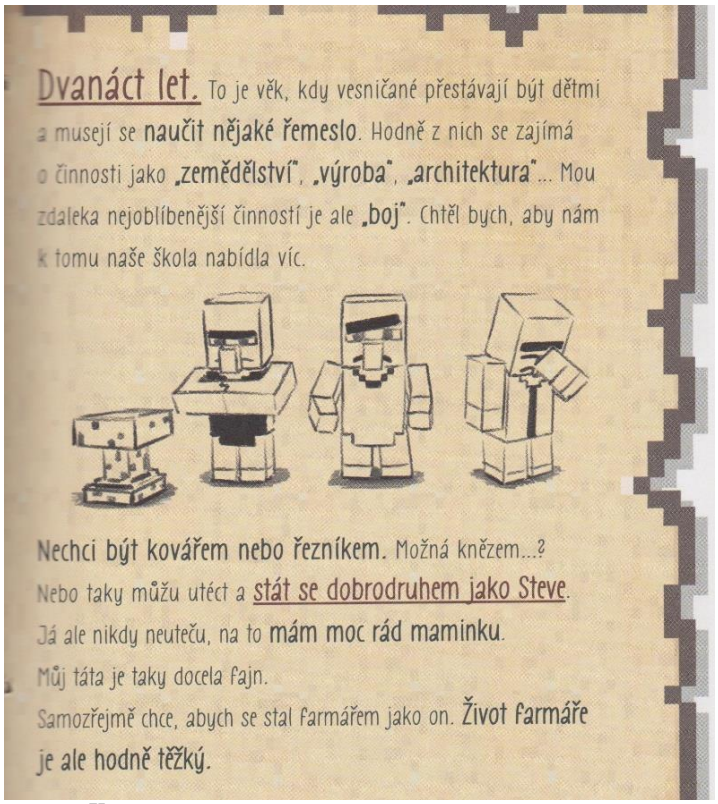

Zdroj: [75]

Rozlišující rysy jazyka

Výběr jazykových prostředků z pohledu lexikálního se skládá převážně ze spisovného jazyka. V textu se objevuje několik citoslovcí, jejichž úkolem je přiblížit v co nejlepším obraze skutečnost, která se stala. Např. „Hrrrrrrn" (citoslovce popisující zvuk, který dělá vesničan, když zrovna přemýšlí), nebo „skvík-skvík-skvík" (zvuky, které provádí pavouk lezoucí po střeše). Text obsahuje prvky nespisovné češtiny zastoupené zejména neologismy a slangovými slovy. Příklady neologismů: „mob" (nepřátelé vesničanů), „noob" (člověk konající nějakou činnost, ve které není

[74] KID, Cube. *Deník malého Minecrafťáka.* Přeložila Barbora ANTONOVÁ, přeložila Marie KALA. V Brně: Computer Press, 2016-. ISBN 978-80-251-4837-2.

[75] Tamtéž.

příliš zběhlý); slangová slova jako „Minecrafťák“, „slizoun“, „houbodomek“ aj. Slova citově zabarvená se ve velké míře nevyskytují.

V oblasti hláskoslovné a tvaroslovné je kniha psána spisovnou češtinou, rysy obecné češtiny se zde neobjevují. V textu se nevyskytují ani záměrné gramatické a interpunkční chyby, kterých by se obyčejný dvanáctiletý kluk pravděpodobně dopustil. Kniha vznikla v současné době, na námět počítačové hry. Už jen z tohoto důvodu kniha vyžaduje využití nových slov a slov přejatých. Tímto se psaný projev příliš nepřibližuje projevu mluvenému.

Naopak mluvenému projevu se přibližují vyskytující se elipsy (výpustky). Stavba vět a výběr slov je promyšlený. Z pohledu syntaxe, tedy skladby, jsou v textu užívány více věty jednoduché než složitá souvětí. V textu se objevují i věty jednočlenné neslovesné. Význam vět je strohý, jednoznačný a věcný. Neobjevují se věty nedokončené.

Vypravěčem je hlavní postava chlapce, který provází dějem pomocí zápisků ze svého deníku. Tento fiktivní autor vypráví svůj příběh převážně pomocí monologu. Občas se objeví dialog popisující situaci, která se stala.

Jelikož je většina textu deníku psána hlavní postavou, přímá řeč se zde nevyznačuje uvozovkami. V uvozovkách jsou pouze vyznačena ta slova, která chce autor zdůraznit. Přímá řeč se objevuje u replik dialogů, o kterých hrdina vypráví. Vyskytuje se zde i řeč nepřímá.

Rozlišující rysy obsahu

Hlavním hrdinou je dvanáctiletý chlapec jménem Minus, který si vede deník. Žije obyčejný život v milující rodině. Jeho otec se v něm vidí a chce, aby se stal farmářem jako on, což se v místě, kde žijí, očekává. Minus má však obavy, že svou cestu za budoucností vidí jinde.

Z pohledu tematické oblasti můžeme hovořit o tematice dospívání a kamarádství. Většina příběhu se odehrává ve školním nebo domácím prostředí. Dějem této knihy je průběh přípravy studenta Minuse na pozici bojovníka, kterým se chce stát. Příběh ale neoplývá přílišnou dějovostí. Neobsahuje žádnou velkou zápletku a napínavost. Zkráceně můžeme říci, že vtipně popisuje své zážitky ze školy a z domova. V podstatě mnohokrát vystihuje, jak nudný život v jeho vesnici je, pokud ovšem zrovna vesnici nenapadají moby nebo zombie. V úvodu představuje sám sebe, své nejbližší v okolí

a prostředí, ve kterém žije. Na konci se uzavření děje nedočkáme. Kniha má pokračování, ve kterém hlavní hrdina nepřestává v cestě stát se bojovníkem.

Příběh se odehrává v prostředí počítačové hry, která je typická svým kostičkovaným designem. Každá věc i postavy jsou hranatých tvarů. To vše najdeme ve vesnici, kterou si postavičky postupně staví a zvelebují. Hlavním posláním knihy je poodhalit způsob myšlení a styl života vesničanů a proniknout do něj hlouběji. To dokazuje jazykové ztvárnění prostřednictvím citoslovných výrazů zachycujících zvuky objevující se při hře. Tímto je kniha svým způsobem specifická.

Společenský systém v tomto příběhu je hodně zastaralý. Např. při nákupu nějaké věci se postava žijící v tomto světě musí doslova hádat o její cenu. Platí se zde smaragdy.

Kniha z hlediska paralingválního přímo ukazuje podobu deníku. Snaží se, aby celkový vzhled připomínal projev opravdového chlapce, aby jako deník vypadala. Vzhledem k jazykovému projevu tomu až tak není. Jednotlivé kapitoly oddělují názvy dnů v týdnu, aby čtenář měl přehled o průběhu děje.

Rozlišující rysy grafické úpravy

Rozsah textu a ilustrací je v knize přibližně ve stejném poměru. Ilustrace doplňují popisky událostí, které se hlavnímu hrdinovi staly, nebo čtenářům (vlastně Minusovi) přibližují pomocí ilustrace danou situaci. V knize se také často objevuje jeho průběžné hodnocení ve škole, jelikož je důležitou složkou děje. Kresby jsou ve stejném stylu jako design počítačové hry. Některé obrázky jsou barevné, mají napodobovat přilepené fotografie do deníku. Některé obrázky zase evokují náčrtky „od ruky“ autora deníku.

Vnější úprava textu je tvořena písmem napodobujícím rukopis. Části textu dále propojují paralingválí jazykové prostředky. Jedná se o různé zvýrazňování, zvětšování a zmenšování písma slov nebo slovních celků. Autor tím chce podtrhnout jejich důležitost v obsahu. Některá slova jsou doslova podtržená, s vykřičníky. Jsou zde voleny různé typy písma, objevuje se i zvýraznění pomocí hnědé barvy písma. Tím se autor snaží vyjádřit podobnost mluvenému projevu. Některá slova jsou psána pomocí pomlček, např. jednotlivé stránky lemuje nápodoba „ošuntělého“ deníku, ale opět v kostičkované podobě. Těmito paralingválními prostředky chce autor navodit atmosféru počítačového světa a „počítačové mluvy“.

Obálku tvoří designový podtext stejně jako u počítačové hry. Na přední straně je vyobrazena podoba hlavního hrdiny. Kniha má měkké desky a je svázána provázkem,

aby napodobovala opravdový deník. Na zadní straně přebalu najdeme stručnou anotaci knihy a úryvek z knihy. Jsou voleny různé typy písma, ať už napodobující psací písmo, nebo písmo počítačové se „špatnou grafikou“.

Text je členěn do menších kapitol podle jednotlivých dnů v týdnu. Každý den má popsat jeden den prožitým pisatelem deníku.

Sociálně podmíněné rozlišující rysy

Jméno uvedené na přebalu knihy je autorův pseudonym. Jeho pseudonym je zvolen pravděpodobně podle prostředí hry, Cube Kid. „Cube“ znamená v překladu krychle. Z toho vyplývá, že jeho pseudonym byl záměrně vybrán k počítačové hře Minecraft. Autor se jmenuje vlastním jménem Erik Gunnaar Taylor, je mu 33 let a je milovníkem videoher. Jeho první kniha byla vydaná v roce 2015 jako e-book a těšila se velké oblibě v komunitě hráčů Minecraftu. Kniha je určena dětem staršího školního věku, soudě podle věku hlavního hrdiny. Čtou ji však i žáci na prvním stupni ZŠ a dospělí, kteří podlehli oblibě počítačových her stejně jako autor.

Ostatní rozlišující rysy

Celkový počet stran knihy *Deník malého Minecrafťáka* je 304. Písmo je v knize voleno větší, kniha se dá přečíst zkušeným čtenářem za jeden večer. Doporučená cena je 299 Kč.

Shrnutí

Z použitých jazykových prostředků autor více využívá spisovného jazyka, ale i některých slov nespisovných. Ke spisovnému jazyku přidává expresivní slangové výrazy a citoslovce. Nejvíce se odlišuje od ostatních deníků spolu s prostředky paralingválními, které vytváří celkový „počítačový“, až „kostrbatý“ dojem knihy. Jedná se o různé typy písma, zvýraznění, podtrhávání, pomlčky mezi slabikami. Prostřednictvím těchto jevů se autor snaží vyjádřit pocity, emoce a postoje. Souhrn těchto jazykových prostředků najdeme v kapitole 1.5.

Kniha může být pro chlapce ve věku, jako je Minus, velmi zajímavá, hlavně z pohledu oblíbenosti počítačové hry Minecraft, podle které byla tato kniha napsaná.

Čtenář by měl vědět, o co ve hře jde. Potom mu příběh může zpříjemnit hraní této hry, protože se dostane více pod kůži těchto fiktivních postaviček. Navíc kniha povzbuzuje k dalšímu tvoření ve hře a nabízí nové možnosti hraní. Ovšem je logické, že kdyby hra Minecraft nebyla tak populární, kniha by se takového úspěchu nedočkala. Kniha obsahuje i nějaké tipy a triky, jak si hru ozvláštnit. Snaží se vtipně zhodnotit a popsat život vesničanů a Minusův plán stát se bojovníkem.

2.2.2. *Rachel Renée Russelová: Deník Mimoňky*

O čem kniha pojednává:

Kniha *Deník Mimoňky* je ztvárněná jako vlastní deník Nikki J. Maxwellové. Tato slečna je obyčejná dívka, která už chodí na druhý stupeň a prožívá spoustu příhod z obyčejného života. Ať už s kamarádkami, nebo chlapcem, který se jí líbí. Ve škole má také úhlavní nepřítelkyni MacKenzie, nejoblíbenější děvče na škole, která se jí snaží škodit, kde může. Nikki J. Maxwellovou proto nazývá „Mimoňkou". Tento 2. díl popisuje období příprav na halloweenský ples.

Obrázek 19: Přední obal knihy Deník Mimoňky

Zdroj:[76]

Úryvek z knihy:

„Na dívčích záchodcích jsem zaslechla MacKenzie vychloubat se před těmi jejími kámoškami, jak si je jako na 99,9 % jistá, že ji na ples pozve Brandon a půjdou za Bellu a Edwarda ze Stmívání. Byla jsem ŠÍLENĚ zklamaná, ale zase nemůžu říct, že by mě to nějak překvapilo. Koneckonců PROČ by měl Brandon zvát naprostou MIMOŇKU, jako jsem JÁ, když může jít s MacKenzie, královnou KCO (krásných, cool a oblíbených) holek?" (RUSSELOVÁ, 2012; str. 8, 9)

[76] Databáze knih. *Knihy | Databáze knih* [online]. Copyright © 2008 [cit. 2. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/images_books/13_/131580/big_denik-mimonky-pribehy-neoblibeny-pa-eQb-131580.jpg

Obrázek 20: Ukázka z knihy Deník Mimoňky (str. 8, 9)

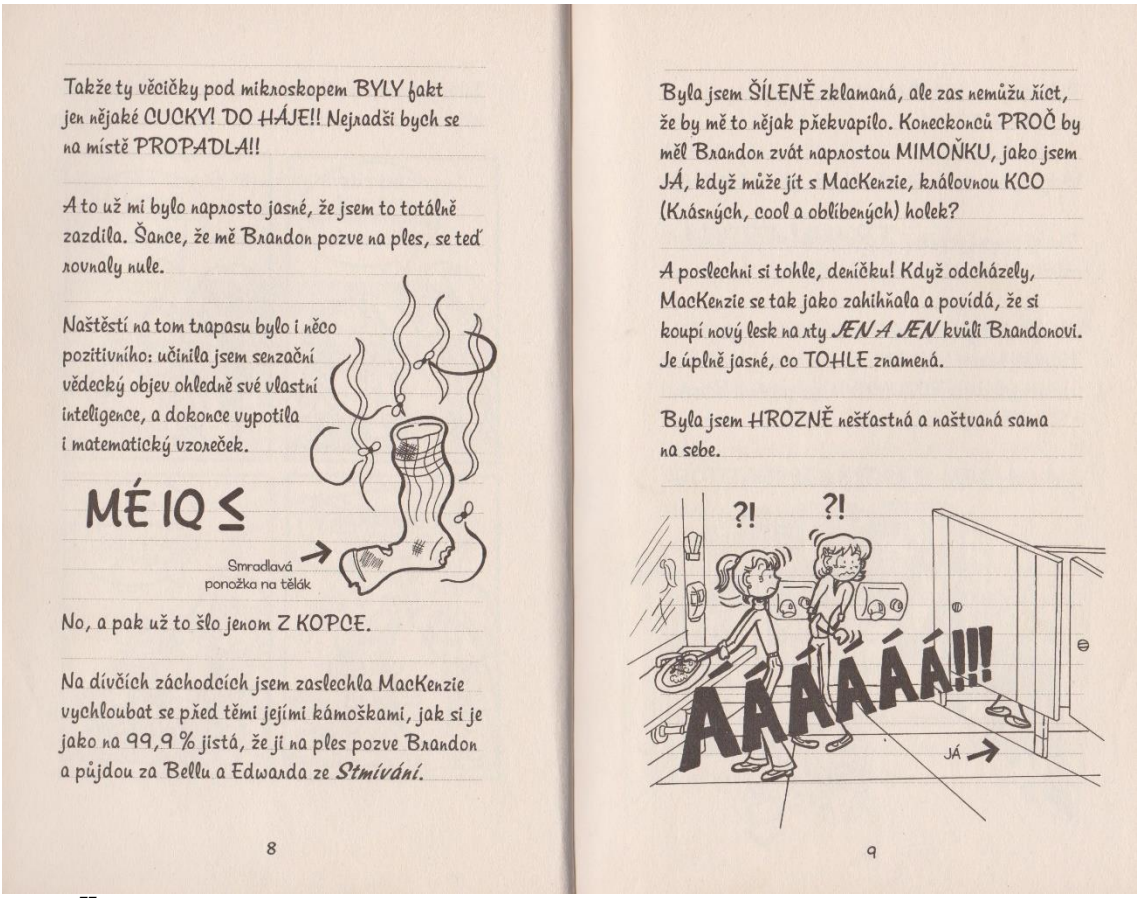

Zdroj:[77]

Rozlišující rysy jazyka

Mezi jazykovými prostředky využívanými v této knize najdeme jak prostředky spisovné, tak i nespisovné češtiny. Z nespisovných prostředků se jedná zejména o nespisovné expresivní výrazy z oblasti lexikální, tj. slova citově zabarvená, a slangová slova, např. „laborky“, „pošahaná“, „koktejlky“, „hustý pařičky“, nebo již výše zmíněné „KCO“ holky. Dále zde můžeme spatřit tvaroslovné prostředky obecné češtiny, např. „vodvařenej“, „hustý“, „červenej“. Jelikož se text přibližuje obecné češtině, velice připomíná mluvený jazyk dětí. Kromě žánru fiktivní deník bych tuto knihu zařadila také k žánrudívčí román.

[77] RUSSELL, Rachel Renee. *Deník Mimoňky: Příběhy neoblíbený pařičky*. Praha: Mladá fronta, 2012. ISBN 978-80-204-2586-7.

V syntaktické rovině autorka používá jak věty jednoduché, tak i složitá souvětí, časté jsou poměry slučovací. Vyjadřování Nikky působí jako opravdově „holčičí“. Nedokončené věty se objevují hlavně v přímé řeči.

Vypravěčkou je hlavní hrdinka, která právě přichází na druhý stupeň základní školy, tzn., že je jí 11−12 let. Text obsahuje monology i spoustu dialogů, pomocí kterých Nikky líčí příhody, které se jí staly. V textu se objevuje přímá, nepřímá i polopřímá řeč.

Rozlišující rysy obsahu

Tematickou oblastí, ve které se děj odehrává, jsou vztahy mezi dospívajícími a neustálé řešení věcí, které jsou pro děti v tomto věku důležité. Stále probírají nové lásky, řeší se, kdo se komu líbí a vše možné, jen ne učivo ve škole. Dívky jsou v tomto věku schopny věrohodně popsat událost, která se jim přihodila, ať už je to něčí trapas, či něco příjemného.

V úvodu nás hlavní hrdinka Nikki seznamuje se situací, kterou právě prožívá, a kolem které se bude odvíjet celý průběh děje. Kniha znázorňuje průběh příprav na halloweenský ples, děj se tedy odehrávají v rámci tří týdnů. Nikky neustále řeší, s kým půjde na ples, tady jestli ji pozve kluk, který se jí líbí. Kniha končí sblížením Nikky se jejím idolem.

Nikky, hlavní hrdinka knihy, je docela obyčejná dívka, která zrovna prožívá útrapy puberty. Jedna její spolužačka ji ovšem nazývá „Mimoňkou“ a ona se tak někdy i cítí. Snaží se s tím vyrovnat po svém, pravděpodobně proto si píše tento deník. Příběh je vyprávěn hlavní postavou.

Autorka zvolila pro vyprávěný příběh školní prostředí. Události, které se hrdince staly, se odehrály mezi jejími kamarádkami ve třídě, v šatně školy atd. Příčinou je to, že se po celou dobu řeší přípravy na školní halloweenský ples. Někdy jsou také popisovány domácí příhody, např. s matkou nebo mladší sestrou hlavní hrdinky.

Rozlišující rysy grafické úpravy

Z většiny je kniha zaplněná textem, černobílé ilustrace jej vhodně doplňují. Písmo textu je volené tak, aby vypadalo, že je psané rukou. Objevují se různé velikosti písma, tučné písmo, smajlíky, velká tiskací písmena pro zvýraznění důležitých slov. Tyto paralingvální prostředky mají za úkol vyjádřit napodobení mluvené komunikace tak,

aby se podobala co nejvíce mluvenému vyjadřování dětí. Znázorňují především postoj mluvčího k dané situaci, jeho emoce, nálady. Kapitoly jsou dále členěné do menších odstavců. Kresby vypadají autenticky, jako by je malovala sama hlavní hrdinka. Jsou ztvárněny většinou formou komiksu, nebo se jedná o obrázek nějaké osoby, kolem které se něco odehrávalo.

Ve vnější úpravě je přidán prvek simulace řádků, aby deník vypadal opravdověji. Text knihy je členěn do jednotlivých kapitol pomocí data. Kniha začíná v pátek 11. října a končí čtvrtkem 31. října, dnem plesu. Hrdinka zapisuje každý den své příhody.

Obálku knihy tvoří tvrdé desky, na přední straně je vykreslena hlavní hrdinka, na zadní straně můžeme najít krátký úryvek z knihy.

Sociálně podmíněné rozlišující rysy

Autorka textu Rachel Renée Russellová při psaní této knihy spolupracuje s mnoha lidmi, například i s jejími náctiletými neteřemi, které označuje za *„brutálně upřímné kritičky, které vždycky vědí, co je cool ještě předtím, než to vůbec cool být začne.“*[78] Kniha je určena dívkám od devíti let. Přeložila ji Jana Hejná.

Ostatní rozlišující rysy

Kniha *Deník Mimoňky: Příběhy neoblíbený pařičky* má 278 stran a cena této publikace je kolem 180 Kč.

Shrnutí

V knize je použito obdobných jazykových prostředků hlavně z oblasti lexikální, tvaroslovné a hláskoslovné jako v ostatních mnou vybraných publikacích. Patří sem použití nespisovných expresivních výrazů a morfologických prostředků obecné češtiny (yjímaje *Deníku Malého Minecrafťáka*, v němž je ve větší míře využita spisovná čeština). Na rozdíl od *Deníku malého Minecrafťáka se* citoslovce v této knize příliš nevyskytují., K vyjádření způsobu mluvy dětí a mládeže také v tomto deníku přispělo použití

[78] RUSSELL, Rachel Renee. *Deník Mimoňky : Příběhy neoblíbený pařičky*. Praha: Mladá fronta, 2012. ISBN 978-80-204-2586-7.

paralingválních prostředků, které vyjadřují emoce a názory hlavní hrdinky píšící si tento deník.

Kniha silně připomíná situace odehrávající se mezi dětmi na druhém stupni základní školy. Vyskytují se v ní problémy, které dívky řeší se svými kamarádkami, neustálé probírání chlapců a jejich vzájemných sympatií. Proto tento fiktivní deník působí velice autenticky. Dospělý čtenář může i s nostalgií zavzpomínat na prožitá léta na základní škole. Je velice pravděpodobné, že dívkám, jimž je tato kniha věkově určena, se musí kniha zamlouvat. Mohou se velice jednoduše vcítit do hlavní hrdinky, protože možná v tu chvíli řeší ty samé problémy jako ona. Autorka opravdu dokázala bravurně vystihnout jazyk a styl dívky prožívající pubertu. Ačkoli se v celé knize řeší vlastně jen s kým půjde Nikky na halloweenský ples, kniha rozhodně není nudná. Čte se velmi dobře, lze ji přečíst asi za dva dny.

2.2.3. *Jeff Kinney: Deník malého poseroutky*

O čem kniha pojednává:

Kniha Deník malého poseroutky popisuje obyčejný život jednoho jedenáctiletého kluka jménem Gregor Heffley. Ve svém životě prožívá spoustu veselých příhod, které si zapisuje do svého deníku. Žije v normální rodině se svými dvěma bratry a mnohdy to mezi nimi nemá lehké. Prožívá obyčejné chvíle asi tak, jako jeho vrstevníci. V dalším pokračování této úspěšné série s názvem „*Výlet za všechny peníze*“ se Gregor vydá se svou rodinou na prázdninový výlet a prožije tam nečekaná dobrodružství.

Obrázek 21: Obal knihy Deník malého poseroutky

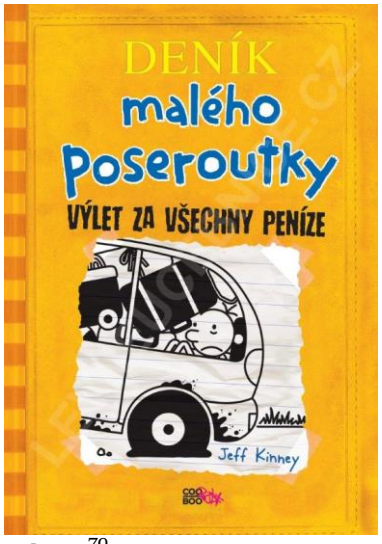

Zdroj: [79]

Úryvek z knihy:

„Napadlo mě, že tu dnešní návštěvu u veterináře mám určitě za tu věc s řezy, zvlášť když mě sestra zvážila na stejné váze, jakou používají PRO PSY. Sestra mi taky změřila teplotu a musel jsem teploměr držet třicet vteřin pod jazykem. Když jsem se vrátil do čekárny, Rodrick mi řekl, že když se teplota měří ZVÍŘATŮM, strká se jim teploměr někam JINAM, a že nejspíš pro všechny pacienty používají stejný. Měl jsem obavy, že má pravdu, pak mi ale došlo, že mi to vykládá člověk, co se zrovna cpe granulemi pro pískomily.“ (KINNEY, 2014; str. 129, 130)

[79] Knihy | *Databáze knih* [online]. Copyright © [cit. 27. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/images_books/24_/249070/big_denik-maleho-poseroutky-9-vylet-za--xFM-249070.jpg

Obrázek 22, 23: Ukázka z knihy Deník malého poseroutky (s. 129, 130)

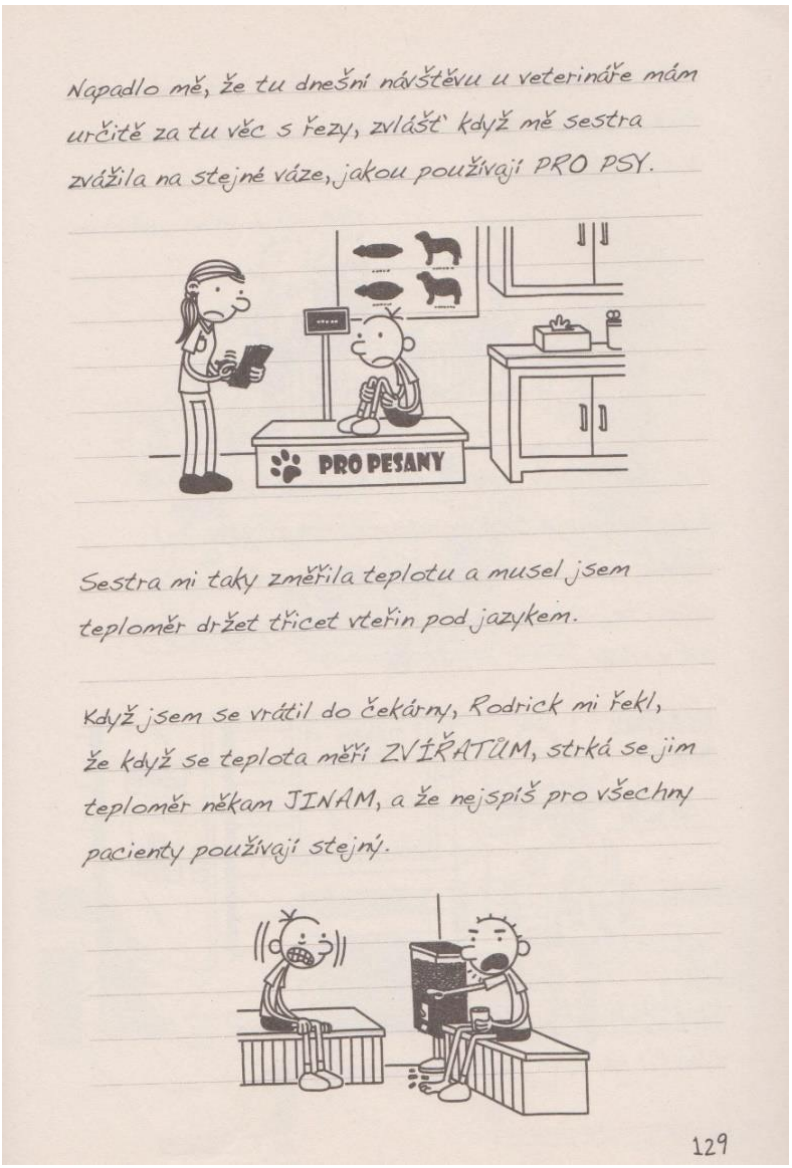

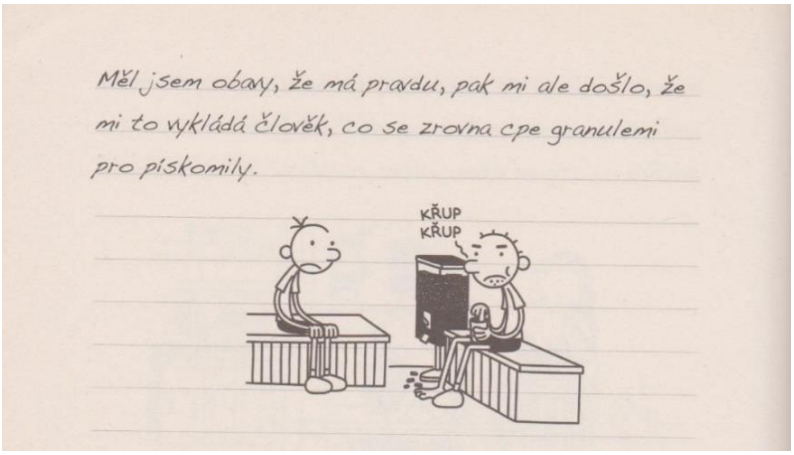

Zdroj:[80]

Rozlišující rysy jazyka

Tento deník je psán spisovným jazykem. V oblasti jazykových prostředků lexikálních zde nacházíme i nespisovná slangová slova a slova s citovým zabarvením, ta můžeme najít v knize poměrně často: např. „klimoška“, „blufovat“, „telka“, „překvápko“, „fousáč“ aj. V ilustracích také najdeme mnoho citoslovcí, která pisatel užívá pro přiblížení líčení konkrétních situací. V oblasti tvaroslovné a hláskoslovné nenalézám rysy obecné češtiny.

Ze syntaktické roviny jazykových prostředků jsou v textu knihy obsáhlá, většinou složitá souvětí a větné celky. Věty jednočlenné zde nenajdeme. Stejně tak je zde i pomálu vět jednoduchých. Dlouhé věty jsou od sebe odděleny odstavcem,aždý odstavec většinou tvoří jedno souvětí. V knize je v mnoha případech využito souvětí souřadných a poměrů slučovacích. Nedokončené věty se zde nevyskytují.

Vypravěčem je hlavní postava, jde o chlapce píšícího si svůj deník. Z výběru použití přímé a nepřímé řeči v knize jednoznačně převažuje řeč nepřímá, nenajdeme v ní žádné dialogy. Hlavní hrdina podává informace o rozhovorech, které proběhly, formou vyprávění. Přímá řeč se zde téměř nevyskytuje. Její absence je zastoupena obrázky, na nichž jsou promluvy vyobrazeny formou komiksu.

[80] KINNEY, Jeff. *Deník malého poseroutky : Výlet za všechny peníze.* Přeložila Veronika VOLHEJNOVÁ. V Praze: CooBoo, 2015. ISBN 978-80-7447-871-0.

Rozlišující rysy obsahu

Tematická oblast pro tento díl knižní série je cestování. Hrdina prožívá zážitky a dobrodružství na „obyčejném“ rodinném výletu a ty si pak zaznamenává do svého deníku. V příběhu je tematicky vyobrazená také jeho rodina, se kterou příhody zažívá.

Děj, jak je v úvodu zmíněno, začíná koncem školního roku, tedy v časee, kdy nastaly prázdniny. Gregor si myslí, že prožije obyčejné prázdniny jako obvykle, nejspíš i s trochou té nudy. Ale zmýlil se. Jeho matka přišla s návrhem, že pojedou na výlet, a prázdninový příběh může začít. Cesta se zkomplikuje několika špatnými odbočkami, zastávkami na benzínce, zvířetem na cestě, malou nehodou a jinými příhodami. V ději se probíráme mnoha zápletkami, které jsou postupně rozuzlovány. Kniha není ukončena nápadným závěrem.

Hlavní postava je ztvárněna jedenáctiletým puberťákem Gregorem Heffleyem. Je to obyčejný hoch, který nepatří mezi nejoblíbenější a nejhezčí kluky ve škole, ale je to chlapec s humorným pohledem na svět, dokáže vylíčit své zápisky opravdu vtipně. A vtip, ten rozhodně knize nechybí.

Prostředí v této knize je cestovatelské, jsou zde vyobrazena místa, která navštěvujeme při cestování. Jsou to místa náhodná, kam bychom se normálně cíleně nevydali, různé motely, hotely, jarmark, restaurace aj.

Rozlišující rysy grafické úpravy

Kniha obsahuje spoustu ilustrací, proto ji lze přečíst velmi rychle. Ilustrace jsou prokládány textem, který má komiksový vzhled. Ilustracemi hrdina detailně popisuje situace, o kterých píše. Písmo má evokovat rukopis. Důležitá slova jsou psaná velkými tiskacími písmeny pro zvýraznění. Listy v deníku jsou potištěny řádky tak, aby napsaný text vypadal jako skutečné zápisky psané rukou. Těmito paralingválními prostředky autor opět zdůrazňuje emoce a postoje hlavního hrdiny. Autor využívá i funkci řádků.

Na přední straně obalu je nakreslen hlavní hrdina, jehož vyobrazení vyjadřuje obsah příběhu − Jedná se o chlapce sedícího v rodinném autě nacpaného kufry k prasknutí, který se netváří nadšeně. Na zadní straně najdeme krátkou anotaci knihy a úryvky z různých referencí této knižní série.

Sociálně podmíněné rozlišující rysy

Knižní sérii Malého poseroutky napsal autor středního věku, Jeff Kinney. Pro jeho úspěšnou kariéru byl zařazen časopisem Time mezi nejvlivnější muže světa. Jeho knihy okupují první místa žebříčků bestsellerů New York Times. Vytvořil také webové stránky Poptropica.com, které jsou podle časopisu Time jedny z padesáti nejlepších.

Kniha je určena pro čtenáře přibližně od 10 let, ale s chutí si je přečte kdejaký dospělý, který hledá nějakou „oddychovku" a chce si zavzpomínat na své období dospívání.

Ostatní rozlišující rysy

Počet stran této knihy je 224, desky jsou vázané, tvrdé. Kniha není členěná do kapitol, nejsou zde tedy ani názvy kapitol. Je zde jen označený úvod začínajících prázdnin měsícem červencem. Cena této knihy se pohybuje kolem 200 Kč.

Shrnutí

I v této knize je opět použito prostředků spisovného jazyka v kombinaci s nespisovnými, expresivními výrazy, slangovými výrazy a citoslovci. Autor nevyužívá obecné češtiny jako autor *Deníku Mimoňky* či *Deníku praštěný ségry a šílenýho brachy*. Do textu příliš nezasahují paralingvální prostředky vyjadřující pocit a postoje jako tomu bylo u ostatních knih. Ty autor ztvárňuje prostřednictvím komiksových kresbiček, do nichž vkládá vyjádření mluveného projevu pomocí „komiksových bublin". Namísto přímé řeči se v knize vyskytují rozsáhlá souvětí.

Z této knihy může mít dobrý pocit jak malý dospívající čtenář, tak i dospělý. Je velice humorně napsaná. V některých případech se může člověk cítit až nostalgicky, jako by se mu vracely vzpomínky na dobu dětství a dospívání, kdy dospělí nemohou uchránit své děti před negativními prožitky. V mnoha případech je v knize vyobrazená ironie, kterou nemusejí malí čtenáři pochopit. Kniha, z pohledu lexikálního, připomíná mluvu dětí, a tím působí zcela autenticky. Musíme ale brát v úvahu to, že autorem deníku je chlapec.

2.2.4. *Oldřiška Ciprová: Deník praštěný ségry a šílenýho bráchy*

O čem kniha pojednává

Tento česky psaný deník psaný devítiletými dvojčaty Olivií a Oliverem pojednává o jejich životě ve škole, mezi partami kamarádů a v harmonické rodině. V knize se žádné zásadní problémy neřeší. Dvojčata píšou o svých kamarádech, spolužácích, rodičích a učitelích. Žijí obyčejný život s nevšedními zážitky ze školy a domova. Tento deník vznikl jako terapeutická pomůcka doporučená psycholožkou, kterou dvojčata navštěvují.

Obrázek 24: Úvodní obal knihy Deník praštěný ségry a šíleného bráchy

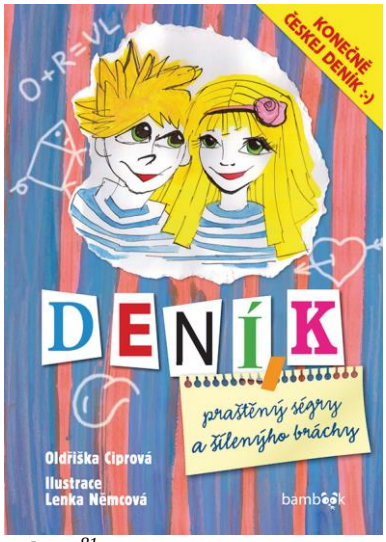

Zdroj:[81]

Úryvek z knihy:

Oliver: *„Vypadám jak naprostej kretén. Mamka mě vzala se ségrou k holiči. Ségra pištěla nadšením, když z ní udělali bloncku. Je pitomá, vypadá jak Měchotka. Já to nechtěl, ale mamka řekla holičce, aby se toho nebála. A ta se nebála a jsem skoro dohola. Ségra se smála. Řeknu Kryštofovi, že se nemeje. Ségra ho totiž miluje. Mamka viděla, že to přepískla, a chtěla mě uplatit zmrzlinou. Nechci zmrzlinu. Chci paruku a novou ségru!“*

[81] *Knihy a eknihy – Grada* [online]. Copyright © [cit. 2. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.grada.cz/denik-prasteny-segry-a-silenyho-brachy-8968

Olivie: *„Vypadám jako princezna! Mám jeden světlý proužek a je to nádherné. Holky budou čumět. A Kryštof taky! Brácha vypadá jako vylepanec, ale dobře mu tak! Pětkrát se ho ptali, jak to chce, a on se jen blbě koukal a nic neřek. Tak to řekla mamka a on je na ni teď naštvanej, protože je skoro dohola. Právě jsem zjistila, že Oliver chce říct Kryštofovi, že se nemeju. Není to pravda. Já se meju! A Kryštofa nemiluju. Teda* miluju, *nechápu, jak to Oliver ví. Tenhle deník nesmí nikde najít, musím mu vymyslet lepší skrýš.“* (CIPROVÁ, 2015; str. 15−17)

Obrázek 25, 26, 27: Ukázka z knihy Deník praštěný ségry a šílenýho bráchy (s. 15-17)

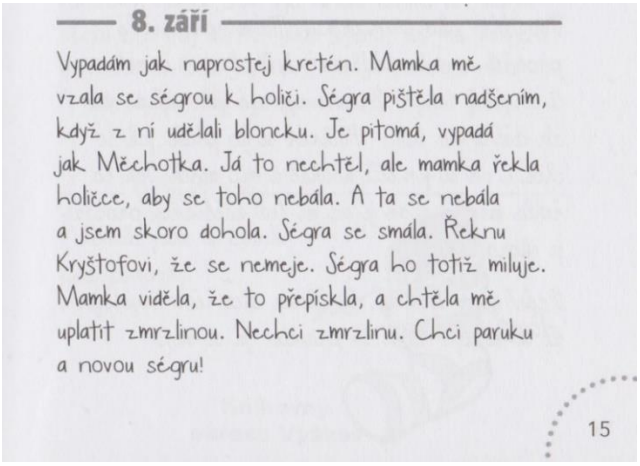

8. září

Vypadám jak naprostej kretén. Mamka mě vzala se ségrou k holiči. Ségra pištěla nadšením, když z ní udělali bloncku. Je pitomá, vypadá jak Měchotka. Já to nechtěl, ale mamka řekla holičce, aby se toho nebála. A ta se nebála a jsem skoro dohola. Ségra se smála. Řeknu Kryštofovi, že se nemeje. Ségra ho totiž miluje. Mamka viděla, že to přepískla, a chtěla mě uplatit zmrzlinou. Nechci zmrzlinu. Chci paruku a novou ségru!

15

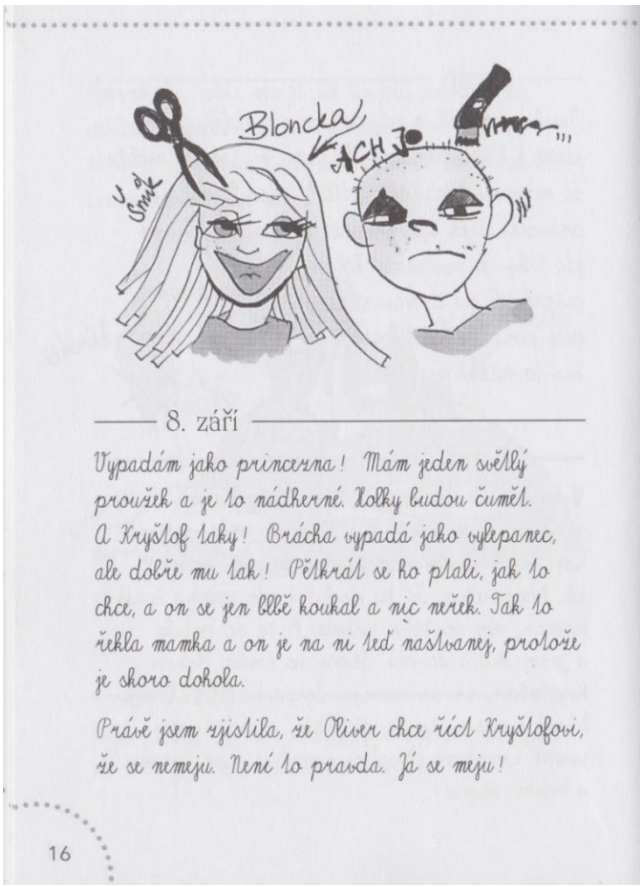

8. září

Vypadám jako princezna! Mám jeden světlý proužek a je to nádherné. Holky budou čumět. A Kryštof taky! Brácha vypadá jako vylepanec, ale dobře mu tak! Pětkrát se ho ptali, jak to chce, a on se jen blbě koukal a nic neřek. Tak to řekla mamka a on je na ni teď naštvanej, protože je skoro dohola.

Právě jsem zjistila, že Oliver chce říct Kryštofovi, že se nemeju. Není to pravda. Já se meju!

16

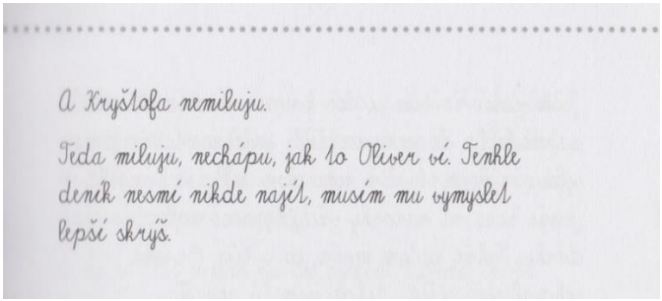

Zdroj:[82]

Rozlišující rysy jazyka

V tomto deníku je ve značné míře využito nespisovné a obecné češtiny. Nespisovné výrazy se objevují ve větší míře než v ostatních knihách. Užití obecně českého vyjadřování probíhá jak ve slovní zásobě, tak v morfologii i hláskosloví. V lexikální oblasti to dokazují nespisovná, expresivní a slangová slova, např. „pěknej debil", „nejka" (nejlepší kamarádka), „Měchotka" a „Šáša" (paní učitelka Měchotová a pan učitel Šašek), „tupka" (tupá holka), „bloncka", „vopruz" atd. Jsou to výrazy, které jsou vzhledem k fiktivním autorům tohoto věku přirozené. Z pohledu oblastí hláskoslovné a morfologické zde můžeme najít prvky obecné češtiny, např. „malej", „neskutečnej", „meju" aj. Takový způsob vyjadřování velice připomíná mluvený jazyk dětí a mládeže. Výčtem těchto slov je zřejmé, že jazykové prostředky použité v této knize se velice přibližují mluvenému projevu dětí.

V rovině syntaktické je využito vět jednoduchých i souvětí. Jedná se i o souvětí souřadná a poměry slučovací. Nedokončené věty se zde nevyskytují.

Knihu vypráví dvojčata, dívka a chlapec zároveň. Stejně jako u všech deníků jde o vyprávění fiktivního autora, kdy autor je „schován za hlavní hrdiny". Vyprávění je monologické. Přímá řeč se zde neobjevuje, pouze řeč nepřímá.

Tento deník je psaný českou autorkou. Ta využívá nadměrného množství slov obecné češtiny více, než je tomu v ostatních knihách psaných autory cizími.

[82] CIPROVÁ, Oldřiška. *Deník praštěný ségry a šílenýho bráchy*. Ilustroval Lenka NĚMCOVÁ. Praha: Bambook, 2015. ISBN 978-80-247-5781-0.

Rozlišující rysy obsahu

V tematické oblasti tento příběh zasahuje do školního prostředí, ale i do klimatu rodinného života. Vyobrazuje také pravidla dětské party, kterým se musí podrobit každý, kdo do ní chce patřit. Hlavní hrdinové v příběhu líčí každodenní starosti úměrné jejich věku.

Děj začíná objasněním příčiny vzniku tohoto deníku. Dvojčata mají poruchu ADHD, chodí k psychologovi a ten jim dal za úkol si psát deníky. Olivie se úkolu ujme s radostí, Oliver spíše z donucení. V časovém prostoru je tento deník založen na začátku školního roku a končí Vánocemi. V příběhu se neobjevuje větší zápletka. Dvojčata řeší problémy pro ně důležité, úměrné jejich věku. Kniha končí šťastným koncem, ale také tak začíná. Velké dějové zvraty se v knize nekonají. Zakončení vlastně podtrhává smysl této knihy. A to fakt, že i když jsou dvojice hrdinů sourozenci, navíc děvče a chlapec, i přes rozlišné názory a drobné hašteření dokážou táhnout za jeden provaz.

Ústředním hrdinou knihy jsou hned dvě osoby. Jsou to dvojčata, Olivie a Oliver Krásní. V průběhu knihy dosáhnou deseti let. Píší si své deníky, navzájem se popichují, ale mají krásný vztah. Příběh se odehrává v harmonickém rodinném prostředí.

Prostředí je vyobrazením současné doby. Hrdinové popisují svůj život nejvíce v domácím a školním prostředí. Psaním svého deníku se snaží vylíčit vztahy ke svým kamarádům, rodičům i učitelům. Nepřímo se vyobrazuje i vztah mezi těmito sourozenci.

Rozlišující rysy grafické úpravy

Text obou dětí provází jejich vlastní ilustrace, ale i kopie obrázků, pohlednic a dopisů. Ilustrace jsou černobílé. V úvodu knihy jsou nakresleny nejbližší osoby Olivera a Olivie a stručně popsaná jejich charakteristika. O těchto osobách se dále v knize oba sourozenci zmiňují.

Vnější obal knihy barevně zobrazuje obrázek dvojčat. Písmo názvu knihy je graficky upraveno do deníkového vzhledu. Na zadní straně můžeme najít krátkou rešerši knihy.

Text je členěn do menších kapitol, které zobrazují jednotlivé dny. Dvojčata některé dny vynechávají. Deník obsahuje střídavě jak zápisky Olivera, tak i Olivie. Vzhled zápisků se liší písmem. Olivie píše písmem psacím a Oliver ne. Druh písma se podobá ručně psanému písmu.

Sociálně podmíněné rozlišující rysy

Knihu napsala plzeňská autorka Oldřiška Ciprová. Je jí 38 let a její většinová tvorba tematicky zasahuje do dob Přemyslovců, ale obsahuje i knižní tituly věnované dětem. Oldřiška Ciprová působí i jako herečka, v roce 1999 založila amatérské Divadlo Maebh.

Fiktivní *Deník praštěný ségry a šílenýho bráchy* je určen pro děvčata i chlapce ve věku od 8 let.

Ostatní rozlišující rysy

Kniha je na pohled tenčí, obsahuje 112 stran. Můžeme si ji zakoupit za necelých 200 Kč.

Shrnutí

Způsob vyjadřování dětí z hlediska mluvenosti působí velice autenticky, jako by se jednalo o deník skutečných dětí. Tato kniha napodobující deník patří mezi česky psané knihy. Autorka se snažila podlehnout trendu „deníkové doby“ a její počin sklidil úspěch. Je velice pravděpodobné, že je to způsobeno tím, že je deník psaný českou autorkou. Slovní obraty, tvary slov, hláskosloví, slovní zásoba, celkově jazyk, kterým je tato kniha napsaná, působí jazykově blíže mluvenému projevu než ostatní deníky. Psacím písmem navozuje autorka opravdovost deníku. Jiné zvláštní paralingvální jazykové prostředky jsem nezaznamenala. Pocity a emoce jsou vyjádřeny především kresbami, které jsou popsané různými popisky nebo citoslovci.

Tento česky psaný fiktivní *Deník praštěný ségry a šílenýho bráchy* se zdá velice hodnověrný. V deníku se vyskytují občas, pravděpodobně cíleně, chyby v interpunkci. V této knize nalezneme zároveň jak zápisky chlapce, tak dívky. Z tohoto důvodu jsem také knihu zařadila mezi vybrané tituly k porovnání jazykové stránky. Můžeme zde totiž příkladně vidět, jak odlišné jsou myšlenkové pochody dívky a chlapce ve stejném věku. Pohled dívky na věci je tak trochu sentimentální, sladký. Chlapec je zase věčně otrávený, podrážděný a vše mu přijde trapné. Zde můžeme vidět typicky vylíčený vztah mezi sestrou a bratrem. Oba dva se navenek nesnáší, popichují se a uráží, ale v nitru se mají moc rádi a jeden bez druhého by si nedokázali život představit.

Závěr

V závěru své diplomové práce na téma „Jazykové prostředky ve fiktivních denících jako žánru literatury pro děti a mládež“ vyhodnotím metodologický výzkum, a tím posoudím splnění cílů tohoto bádání.

Pro praktickou část diplomové práce jsem si zvolila čtyři knihy, které jsem analyzovala z hlediska jazykového, obsahového i grafického zpracování. Výběr knih jsem provedla následovně: Cube Kid: *Deník malého Minecrafťáka* jsem si zvolila z důvodu obsahového vyobrazení jiného prostředí než u ostatních knih. Tato kniha se odlišuje od ostatních titulů tím, že hlavní hrdina není chlapec ze světa připomínajícího ten náš, ale je to fiktivní postavička vypadající jako člověk z počítačové hry Minecraft, na jejích motivy je kniha napsaná. Další z vybraných knih je kniha od autorky Rachel Renée Russellové *Deník Mimoňky* a kniha od autora Jeffa Kinneyho *Deník malého poseroutky.* Tyto tituly jsem si zvolila pro jejich líčení rozdílných příběhů chlapce a dívky. V analýze těchto knih se mi jednalo o rozdíl mezi deníkem psaným chlapcem a dívkou, tedy o rozlišnost způsobu vyjadřování mezi chlapcem a dívkou. Dále jsem ještě vybrala knihu od Oldřišky Ciprové *Deník praštěný ségry a šílenýho brachy*, abych si mohla tyto rozdíly potvrdit, jelikož tento deník píše chlapec i dívka zároveň. Také jsem tuto knihu zvolila proto, abych zjistila, jak moc se liší využití jazykových prostředků amerických nebo anglických autorů od českých.

S ohledem na jazykové zpracování knih jsem zjistila, že všechny deníky jsou podobných vlastností. Jazyk všech deníků je živý, je v nich užito spisovné i nespisovné vrstvy jazyka. V oblasti lexikální zastupují nespisovnou češtinu v knihách expresivní výrazy, slangová slova a citoslovce. Tyto znaky od sebe jednotlivé zkoumané knihy nijak neodlišují, stejně jako grafické prostředky paralingvální. Celkový vzhled knihy je připodobněný deníku, tj. zvětšování písma, psaní hůlkovým písmem, jiné typy a barvy písma. Tímto se tedy deníky blíží k mluveným projevům. V případě *Deníku Mimoňky* a *Deníku praštěný ségry a šílenýho* bráchy se liší od ostatních využitím rysů obecné češtiny v oblasti tvaroslovné a hláskoslovné. Těmito prostředky proniká styl mluveného jazyka do psaného jazyka fiktivních deníků pro děti a mládež. Skrze tyto všechny uvedené prostředky se také jedná o sebevyjádření prostřednictvím hlavní postavy, a to prostřednictvím vyjadřování emocí a postojů. Autor se snaží promlouvat skrze hlavní postavu.

Ze syntaktického pohledu můžeme říci, že vyjadřování hrdiny ze světa Minecraftu je strohé, jednoduché, v jednoduchých větách. Odlišuje se tak od ostatních v absenci složitých souvětí. Hlavní hrdina Minus tak do textu vkládá méně citovosti než jeho vrstevníci. To je zřejmé i z důvodu rozdílné tematické oblasti. Minus se snaží stát se bojovníkem, jde si za svým cílem, snaží se být nejlepší. Z tohoto hlediska jsem došla k závěru, že hlavní hrdina této knihy řeší v deníku jiné problémy než postavy v jiných denících. Hrdinové z ostatních deníků řeší vztahy mezi kamarády, rodiči, zalíbení v opačném pohlaví. Píší tedy více o svých dojmech a pocitech, byť je téma knihy ze stejného prostředí. Podobné problémy řešil snad každý, kdo byl jednou „puberťák". Z pohledu obsahového jsou tedy mimo *Deníku malého Minecrafťáka* fiktivní deníky velice autentické svým obsahem.

Když přihlédneme k odlišnosti pohlaví, v jazykovém vyjadřování se deníky příliš neliší. Z tohoto pohledu se deníky odlišují spíše obsahově než jazykovými prostředky.

Ústředními postavami jsou ve všech případech chlapci a dívky zhruba ve stejné věkové kategorii 9−12 let. Knihy jsou určeny stejně starým dětem. To je zřejmě důsledkem toho, že malí čtenáři se chtějí s postavami ztotožnit a určitě si mnoho z nich po přečtení nějakého deníku začalo vést svůj vlastní. Ale kupodivu se najdou i čtenáři z řad „dospěláků", kteří si na svoje období dospívání s nostalgií zavzpomínají.

Vypravěčem je hlavní hrdina – fiktivní autor, což je pro deníkovou formu charakteristické. Přítomnost er-formy ale není v některých případech vyloučená. Ve všech denících kromě *Deníku malého poseroutky* je k líčení dialogů využito jak přímé, tak nepřímé i polopřímé řeči. V tomto deníku se přímá řeč neobjevuje vůbec. Tento fakt si autor vynahrazuje komiksovými ilustracemi, do nichž přímou řeč převádí.

Co se týče výtvarné úpravy, odlišností jsem si povšimla v *Deníku malého Minecrafťáka*, kde jsou kresby jinak graficky pojaté, opět z důvodu námětu z počítačové hry. Funkce ilustrací je u všech knih stejná, mají přiblížit a detailněji popsat situaci, kterou se pisatel snaží vylíčit. Vnější úprava knih si je navzájem podobná. Na přední straně je obrázek hrdiny a na zadní straně krátká anotace.

U grafického členění textu bych chtěla zmínit zdůrazňování důležitých slov hůlkovým písmem. Je tak obsaženo ve všech knihách kromě *Deníku praštěný ségry a šílenýho brachy*. V ostatních třech knihách autor různě měnil velikosti a styly písma. Jednotlivé kapitoly byly od sebe oddělovány novým datem nebo názvem dne. *Deník malého poseroutky* kapitoly nijak neodlišoval.

Autoři píšící tyto deníky jsou přibližně ve stejném věku, proto nelze hledat rozdíly z tohoto úhlu pohledu. S ohledem na pohlaví autora můžeme říci, že většinou deníky pro chlapce píší muži a deníky pro dívky zase ženy. Rozdílná pohlaví mají odlišný pohled na život, jejich jazyková vyjádření ale zůstávají stejná. Kniha psaná českou spisovatelkou na rozdíl od ostatních cizích autorů působí použitou jazykovou formou připomínající mluvený jazyk české mládeže opravdověji. Autorka obratněji využívá jazykových prostředků s rysy blížícími se obecnému českému jazyku více než ostatní autoři. Mnou vybrané tituly se v cenové dostupnosti až tak neliší.[83]

[83] Při rozboru jsem vycházela z publikace: HUBÁČEK, Jaroslav, Eva JANDOVÁ a Jana SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. Vyd. 3. Opava: Vademecum Bohemiae, 2002.

Seznam použitých zdrojů

a) prameny

BOČKOVÁ, Hana. *K problematice deníku jako literárního žánru.* Brno: Masarykova universita, 1989−90.

ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež.* Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0982-9.

HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež: ve srovnávacím žánrovém pohledu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

HRABÁK, Josef a František TENČÍK. *Úvod do studia literatury*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. Učebnice pro vysoké školy.

HUBÁČEK, Jaroslav, Eva JANDOVÁ a Jana SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. Vyd. 3. Opava: Vademecum Bohemiae, 2002.

CHALOUPKA, Otakar, ed. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež.* Praha: Albatros, 1985.

CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež (od začátku 19. století po současnost)*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984.

CHLOUPEK, J. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*. Brno, 1986.

JECHOVÁ, Kateřina. *Lexikální jednotky v mluvě současné české mládeže.* Čeština − jazyk slovanský, 3.

KABELE, Jiří, Vladimír SMETÁČEK a Vladimír VOZNIČKA. *Morfologie dětské knihy*. Praha: Albatros, 1981.

KOPÁČ, Radim. *Česká literatura pro děti a mládež (2000−2011): Czech literature for children and young people (2000−2011) = Tschechische Kinder- und Jugendliteratur (2000−2011)*. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2012. ISBN 978-80-87546-03-1.

KOVALČÍK, Zdeněk a Svatava URBANOVÁ. *Minimum z literatury pro děti a mládež: stručný chronologický, tematický a žánrový přehled české literatury pro děti a mládež*. Ostrava: Scholaforum, 1996. ISBN 80-86058-15-8.

KRČMOVÁ, Marie, et al. *Mluvenost a psanost jako slohotvorní činitelé*. Linguistica online, 2005.

MÜLLEROVÁ, Olga. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. Praha: Academia, 1994. Studie a práce lingvistické. ISBN 80-200-0489-0.

ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry*. Praha: Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), s. r. o, 2013. ISBN 978-80-86877-64-8

ULIČNÝ, Oldřich. *Prostor pro jazyk a styl: lingvistické analýzy současné české prózy pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1987.

URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století (reflexe české tvorby a recepce)*. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-185-9.

URBANOVÁ, Svatava a Milena ROSOVÁ. *Žánry, osobnosti, díla (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež − antologie).* 3. upr. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita − Filozofická fakulta, 2002. ISBN 80-7042-604-7.

URBANOVÁ, Svatava. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 2003. ISBN 80-7198-548-1.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání.* Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

b) sekundární literatura

CIPROVÁ, Oldřiška. *Deník praštěný ségry a šílenýho bráchy.* Ilustrovala Lenka NĚMCOVÁ. Praha: Bambook, 2015. ISBN 978-80-247-5781-0.

KID, Cube. *Deník malého Minecrafťáka*. Přeložila Barbora ANTONOVÁ, přeložila Marie KALA. Brno: Computer Press, 2016. ISBN 978-80-251-4837-2.

KINNEY, Jeff. *Deník malého poseroutky: Výlet za všechny peníze.* Přeložila Veronika VOLHEJNOVÁ. Praha: CooBoo, 2015. ISBN 978-80-7447-871-0.

PRÁŠKOVÁ, Markéta. *Klobouky z Agarveny: Rodinné tajemství.* 1. vyd. Praha: Fragment, 2007. ISBN 978- 80-253-0427

RUSSELL, Rachel Renee. *Deník Mimoňky: Příběhy neoblíbený pařičky*. Praha: Mladá fronta, 2012. ISBN 978-80-204-2586-7.

c) užité encyklopedie a slovníky

CHALOUPKA, Otakar. *Příruční slovník české literatury: od počátků do současnosti*. Praha: Levné knihy, 2007. ISBN 978-80-7309-463-8.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6.

MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-x.

ŠUBRTOVÁ, Milena a Miroslav CHOCHOLATÝ. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež*. Praha: Libri, 2012. ISBN 978-80-7277-506-4.

d) elektronické dokumenty nebo jejich části (internetové zdroje)

Katalogy NK ČR — Národní knihovna České republiky. *Národní knihovna České republiky* [online]. Copyright © Národní knihovna ČR [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.nkp.cz/katalogy-adb/katalogy-nk-cr

Kniha: Srdce (Edmondo de Amicis) | Martinus.cz. Martinus.cz − Tisíce příběhů. Jedno knihkupectví. Martinus.cz [online]. Copyright © 2000 [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.martinus.cz/?uItem=142338

Tajný lodní deník − Ladislav Dvorský | *Databáze knih. Knihy* | *Databáze knih* [online]. Copyright © 2008 [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/knihy/tajny-lodni-denik-77197

Kniha: Malé ženy (Louisa May Alcott) | Martinus.cz. *Martinus.cz − Tisíce příběhů. Jedno knihkupectví.* | *Martinus.cz* [online]. Copyright © 2000 [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.martinus.cz/?uItem=102762

Deníky Adriana Molea: Hořké zrání Adriana Molea − Sue Townsend | Databáze knih. *Knihy* | *Databáze knih* [online]. Copyright © 2008 [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/knihy/horke-zrani-adriana-molea-348051

Deník malé blondýnky: Deník malé blondýnky 3 − Novej přírůstek do rodiny − Jiří Urban | Databáze knih. *Knihy* | *Databáze knih* [online]. Copyright © 2008 [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/knihy/denik-male-blondynky-3-novej-prirustek-do-rodiny-225085

Deník malého poseroutky 8 − Fakt smůla | Albatrosmedia.cz. *Albatrosmedia.cz − knihy, internetové knihkupectví* | *Albatrosmedia.cz* [online]. Copyright © Albatrosmedia.cz, Albatros Media a.s. [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.albatrosmedia.cz/tituly/19226350/denik-maleho-poseroutky-8-fakt-smula/

Deník Mimoňky. Příběhy nesnášený spolužačky − Rachel Renée Russellová | Knihy.ABZ.cz. *Knihy.ABZ.cz – obchod s příběhy* [online]. Copyright © [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://knihy.abz.cz/prodej/denik-mimonky-11-pribehy-nesnaseny-spoluzacky

Deník nindži ze šestky 2 − Marcus Emerson | KOSMAS.cz − vaše internetové knihkupectví. KOSMAS.cz – vaše internetové knihkupectví [online]. Copyright © [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.kosmas.cz/knihy/216966/denik-nindzi-ze-sestky-2/

Deník úúúplně obyčejného upíra − Tim Collins | *KOSMAS.cz − vaše internetové knihkupectví. KOSMAS.cz – vaše internetové knihkupectví* [online]. Copyright © [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.kosmas.cz/knihy/169314/denik-uuuplne-obycejneho-upira/

Deník malého Minecrafťáka | Albatrosmedia.cz. *Albatrosmedia.cz − knihy, internetové knihkupectví | Albatrosmedia.cz* [online]. Copyright © Albatrosmedia.cz, Albatros Media a.s. [cit. 1. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.albatrosmedia.cz/tituly/34690191/denik-maleho-minecraftaka/

Knihy a eknihy – Grada [online]. Copyright © [cit. 2. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.grada.cz/denik-prasteny-segry-a-silenyho-brachy-8968

Fragment − Můj milý deníčku (2. rok) – Zase ta škola! Fakt je to nutný? [online]. Copyright © [cit. 2. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.fragment.cz/muj-mily-denicku-2-rok-zase-ta-skola-fakt-je-to-nutny/

Mládí v hajzlu 1 − Nakladatelství JOTA. *Nakladatelství JOTA* [online]. Copyright © 2017, Všechny práva vyhrazena, [cit. 2. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.jota.cz/mladi-v-hajzlu-1

Knihy | Databáze knih [online]. Copyright © [cit. 2. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/images_books/21_/217991/big_prokleti-trapaku-217991.jpg

Projevy mluvené a psané | Nový encyklopedický slovník češtiny. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Copyright © Masarykova univerzita, Brno 2012 [cit. 2. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/PROJEVY%20MLUVEN%C3%89%20A%20PSAN%C3%89

AntropoWeb. *Antropo webzin − Obsahová analýza / formální obsahová analýza / kvantitativní obsahová analýza* [online]. [cit. 2. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.antropoweb.cz/cs/obsahova-analyza-formalni-obsahova-analyza-kvantitativni-obsahova-analyza#_ftn1

Databáze knih. *Knihy | Databáze knih* [online]. Copyright © 2008 [cit. 2. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/images_books/13_/131580/big_denik-mimonky-pribehy-neoblibeny-pa-eQb-131580.jpg

Knihy | *Databáze knih* [online]. Copyright © [cit. 27. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/images_books/24_/249070/big_denik-maleho-poseroutky-9-vylet-za--xFM-249070.jpg

Pomůžem si vzájemně. *Duše | Časopisy pro mladé slečny – peklo nebo ráj?* [online]. Copyright © 2017 eStránky.cz [cit. 12. 04. 2018]. Dostupné z: http://www.rozumimti.estranky.cz/clanky/duse/casopisy-pro-mlade-slecny--peklo-nebo-raj_.html

Zápisky – jazyk | Milujeme češtinu. *Milujeme češtinu* [online]. Copyright © 2018 Hedvika Landová [cit. 16. 04. 2018]. Dostupné z: http://www.milujemecestinu.cz/zapisky-jazyk_cs.htm